

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

2013

Zuzana Verešová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Dělání genderu v biografických narativech transsexuálů.

Zuzana Verešová

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra sociologie

Studijní program Sociologie

Studijní obor Sociologie

Bakalářská práce

Dělání genderu v biografických narativech transsexuálů.

Zuzana Verešová

Vedoucí práce:

PhDr. Jaroslava Hasmanová Marhánková, Ph.D.

Katedra sociologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2013

.....

Poděkování

Děkuji vedoucí své práce za cenné rady a komentáře v průběhu psaní. Dále děkuji všem svým respondentům za získanou důvěru a poskytnutí zajímavých rozhovorů, bez kterých by tato práce nemohla vzniknout a také děkuji MUDr. Haně Fifkové za možnost účasti na skupinovém setkání transsexuálů.

Obsah

1. Úvod	1
2. Teoretická část	3
2.1 Vymezení pojmu transsexualita	3
2.1.1 Přeměna FtM	5
2.1.2 Přeměna MtF	7
2.2 Pohlaví, gender, binární genderový systém a transsexualita	8
2.3 Doing gender	11
2.4 Dopad transsexuality na každodenní život jednotlivce – shrnutí předchozích empirických výzkumů	14
3. Metodologická část	18
3.1 Výběr tématu a metodologie; etické aspekty výzkumu	18
3.2 Kontaktování respondentů	19
3.3 Charakteristika respondentů	20
3.4 Průběh rozhovorů	22
4. Analytická část	24
4.1 Hry a oblečení v dětství	24
4.2 Sebe definování a coming out	27
4.3 Reakce okolí na změnu pohlaví	30
4.4 Děláním genderu před přeměnou, v jejím průběhu a po ní	32
4.5 Co dělá z mužů muže	38
5. Závěr	41
6. Seznam použité literatury	43
7. Přílohy	48
8. Resumé	51

1. Úvod

Dělání genderu transsexuálních osob mi jako téma bakalářské práce připadalo velmi zajímavé, a proto jsem se rozhodla pro práci s touto tematikou. Ráda bych před představením samotné struktury práce začala krátkým úryvkem z rozhovoru s transsexuálním jedincem FtM. Tento úryvek dle mého názoru na jedné straně ilustruje nezávislost genderu na biologickém pohlaví jedince a na druhé straně ilustruje, jak je okolím vyžadováno, aby tento soulad genderu a pohlaví nebyl narušován:

„Já jsem tu holku, co s ní jsem, chtěl vždycky. Už od družiny, co jsme chodili do družiny, tak mě se prostě líbila. To si pamatuju, že mi v družině řekla: ‚Hele, my se s tebou nebudeme bavit, ty jsi moc klučičí.‘“

Bakalářská práce je členěna do tří hlavních částí, jimiž jsou teoretická, metodologická a analytická část. Nejprve se práce zabývá tematikou transsexuality obecně. Přibližuje čtenáři, jaké druhy transsexuality existují, jak se transsexualita diagnostikuje a jaký je možný postup její léčby. Transsexualita je v medicínském diskursu dle Mezinárodní klasifikace nemocí vedena jako porucha pohlavní identity a o řešení jejích důsledků se hovoří jako o léčbě. Proto i já v této práci používám slovo léčba, a to i přesto, že mi nepřipadá jako to nejvhodnější, protože příliš odkazuje k nemoci jedince. Lidé, u kterých je transsexualita diagnostikována, podle mého názoru nemocní nejsou, jen se psychicky neidentifikují se svým biologickým tělem.

Teoretická část práce dále řeší, jak naše společnost spojuje gender s pohlavím a jak transsexuálové zapadají do binárního genderového řádu. Pozornost je věnována přístupu známému jako doing gender a jeho reflexím. V závěru teoretické části jsou stručně rozebrány některé studie zabývající se transsexualitou. Cílem práce je zjistit, co dělají transsexuálové pro to, aby byli ostatními lidmi správně rozpoznáni jako příslušníci toho pohlaví, se kterým se

sami identifikují. Jinými slovy práce zkoumá, jak transsexuální lidé dělají svůj gender.

Metodologická část reflektuje výběr tématu a metodologie, zabývá se etickými aspekty výzkumu a seznamuje čtenáře s charakteristikami participantů. Je zde také popsáno kontaktování respondentů a samotný průběh rozhovorů.

V analytické části jsou řešena hlavní témata, která se v rozhovorech objevovala a jsou v ní demonstrovány závěry, ke kterým práce dochází. Tato část práce je pro lepší představivost doplněna úryvky z rozhovorů.

V závěrečných částech jsou prezentována zjištění bakalářské práce a diskutovány její limity.

2. Teoretická část

2.1 Vymezení pojmu transsexualita

Definice transsexuality a transsexualismu existuje více, oficiálně platná definice transsexuality je vymezena v Mezinárodní klasifikaci nemocí, v níž je vedena jako diagnóza F 64.0. [Procházka, Weiss 2002: 17] Dle této klasifikace je transsexualita definována jako: „**stav jedince, který si přeje žít a být akceptován jako příslušník opačného pohlaví. Obvyklý je zde pocit nespokojenosti s vlastním anatomickým pohlavím nebo pocit jeho nevhodnosti a přání hormonálního léčení a chirurgického zásahu, aby jeho/její tělo odpovídalo (pokud možno) preferovanému pohlaví. Transsexuální identita by měla trvat alespoň dva roky – nesmí být projevem duševní poruchy (zejména schizofrenie) ani nesmí být sdružena s intersexuální, genetickou nebo chromozomální abnormalitou.**“ [Procházka, Weiss 2002: 17] Existují dva druhy transsexuality – MtF (male to female) a FtM (female to male). První ze zmíněných pojednává o přeměně z muže na ženu, druhý značí změnu z ženy na muže, přičemž tato práce se zaměřuje hlavně na FtM, protože všichni respondenti prošli právě touto přeměnou.

O transsexualitě se mluví jako o *poruše pohlavní identity*,¹ v angličtině se v souvislosti s transsexualitou setkáváme s termíny *gender dysphoria* a *gender identity disorder*. Transsexualita je chápána jako nemoc, jako stav jedince, který je v „nepořádku“ (disorder), a tedy jako něco, co je potřeba diagnostikovat a léčit tak, aby byl nastolen „pořádek.“² Transsexualita označuje nesoulad biologického pohlaví a psychické příslušnosti k pohlaví / genderové identity jedince, zjednodušeně řečeno tento termín vystihuje osoby,

¹ Slovní spojení porucha pohlavní identity považuji za nepřesné, poněvadž se podle mého názoru nejedná o poruchu identity, ale spíše o nevhodnost těla, se kterým se člověk narodil. Identita člověka musí být v pořádku, jinak by ani nebyla možná léčba. Identita se pouze neshoduje s tělem.

² Pořádek ve smyslu zařazení se do správného biologického pohlaví, tak aby odpovídalo vlastní genderové identitě.

kteřé se narodily ve „špatném“ těle. Psychická příslušnost k pohlaví znamená, zda se někdo cítí být mužem, nebo ženou. [Fifková 2006]

Pokud nesoulad mezi biologickým a psychickým pohlavím definujeme jako nemoc, jako deviaci od normy, můžeme z této definice odvodit, co je tou žádanou normou v naší společnosti. Za normální je považováno, když se lidé narození v biologicky ženském těle cítí být ženami a lidé narození v biologicky mužském těle se cítí být muži. Tito lidé se nejen cítí být tím daným pohlavím a chovají se většinou v souladu s tím, co je od nich jako od příslušníků dané kategorie očekáváno, ale navíc v podstatě ani neuvažují o tom, že by tomu mohlo být někdy jinak. Pokud se však člověk narozený v ženském těle cítí být příslušníkem jiného než ženského pohlaví, narušuje jednak normu binárního genderového řádu, kde každý musí být zařazen právě do jedné ze dvou kategorií, a jednak narušuje představu, že genderová identita přímo vyplývá z biologického pohlaví.

Za předpokladu, že je u jedince diagnostikována transsexualita, existují tři možnosti, co se s tím dá dále dělat – nechat to být, nechat se přeoperovat, anebo spáchat sebevraždu. I přesto, že toto konstatování zní možná až vulgárně, vystihuje problematiku transsexuality, protože v tomto genderovém řádu není možné žít svůj život jako muž, ale mít biologické tělo ženy a vypadat jako žena, nebo naopak. Takovýto jedinec by denně čelil překážkám, ve kterých by jeho identita nebyla správně rozpoznána, a také všechny jeho doklady totožnosti by tvrdily něco jiného, než by o sobě tvrdil tento jedinec. „Tragickým dokladem povinnosti genderové performance jsou násilně ukončené životy transgenderových a transsexuálních lidí, kteří svou existencí překračují hranice binární genderové struktury, tedy struktury, v níž subjekt musí být jednoznačně a trvale rozpoznatelný buď jako žena, anebo jako muž (viz Butler, 2004a; Halberstam, 2005).“ [Zábrodská 2009: 39] Pokud to lidé již nemohou nechat jen tak být, což je fáze, o kterou se většinou pokoušeli celý svůj dosavadní život, vyhledají v ideálním případě odbornou pomoc a rozhodnou se s tím něco dělat.

Na transsexualitu neexistuje jednoduchý test, který by okamžitě stanovil diagnózu. Čas potřebný ke stanovení diagnózy je individuální. „Klinická definice transsexuality je založena na uzavřené sadě charakteristik. Ty zahrnují víru, že dotyčný je příslušníkem opačného pohlaví, oblékání se a vystupování v pohlavní roli opačného pohlaví, odpor k vlastním genitáliím a přání jejich změny a trvalou touhou po změně pohlaví operativní cestou. Primárním diagnostickým nástrojem je nestrukturovaný rozhovor a klientova výpověď [Roberto 1983]. Nedílnou součástí postupného diagnostického procesu je RLT (Real Life Test, zkouška opravdového, skutečného života).“ [Weiss, Fifková, Procházka 2002: 27] Samotný proces přeměny pohlaví je dlouhodobou záležitostí a dříve vyžadoval striktní dodržování daných pravidel. Nyní se léčba snaží přizpůsobit konkrétním jednotlivcům. Proces přeměny pohlaví obnáší následující fáze: diagnostiku, rozhodovací proces, RLT, hormonální terapii, operativní zákroky a pooperační období. [Fifková 2002: 43] Od sedmdesátých let je v ČR možné zažádat o úřední změnu jména a pohlaví. [Analýza LGBT 2007: 28]

2.1.1 Přeměna FtM

Někteří FtM na rozdíl od MtF ve své žádané roli žijí již před samotným příchodem k sexuologovi. [Fifková 2008: 79] Hormonální léčba u některých klientů může začít ve věku 16 let, operativní zákroky jsou umožněny od 18 let. [Pechová, Raichlová, Procházka 2008: 143] Biologickým ženám je podáván mužský pohlavní hormon testosteron, který podobně jako u chlapců v pubertě, začne vyvolávat fyzické změny. Dodávané hormony jednak podporují vznik druhotných mužských pohlavních znaků, a jednak postupně potlačují ženské znaky - například menstruaci. S užíváním testosteronu se začne měnit hlas, stává se hlubším, začne více růst ochlupení včetně vousů, v kombinaci se cvičením dochází k větší tvorbě svalové hmoty a také se může zvětšit klitoris, případně může vzniknout i takzvaný mikropenis. [Smejkal 2001; Weiss, Procházka 2008: 98]

V průběhu léčby se používají genderově neutrální jména, aby se tato fáze ulehčila, jak pro samotné transsexuály, tak i pro ostatní, kteří s nimi přicházejí do styku. Možnost změny této sociální charakteristiky je velmi důležitá a je v podstatě prvním velkým krokem k životu ve vytoužené pohlavní roli. Lidé, kteří procházejí touto přeměnou, se od samého začátku snaží dělat jiný gender, než který se od nich na základě jejich vrozeného pohlaví očekával, a proto by bylo velmi nežádoucí, aby bylo jméno v rozporu s tím, jak člověk vypadá, jak se cítí a jak se chová. Takové jméno by bylo pro jedince stigmatizující. Na neutrální se mění nejen jméno, ale i příjmení, poněvadž většina ženských příjmení je tvořena přechylováním, dle kterého je na první pohled dané pohlaví jedince. Koncovka „ová“ se mění na koncovku „ů,“ další možnou koncovkou k původně ženskému příjmení je „ých.“ Neutrální křestní jména se používají buď oficiální obourodá jako například Nikola či Saša, anebo je možné použít i zdobnělinu jména jako například Péťa, Míša. [Johanka 2003]

V předoperačním období je také možné používat stahováký prsou a protézy imitující penis, aby se člověk co nejvíce vizuálně přizpůsobil tomu biologickému pohlaví, které se shoduje s jeho genderem. Již od samého začátku užívání hormonů a přeměny jména se lidé procházející přeměnou pohlaví učí žít v dané roli, učí se dělat gender spojovaný s opačným pohlavím, než se kterým se narodili, a to hlavně svým zevnějškem a mluvou tak, aby nenarušovali genderový řád, a také jsou vystavováni reakcím okolí.

Po určité době, při níž se jedinec osvědčil ve své roli, a samozřejmě po schválení odbornou komisí následuje chirurgické odstranění prsou, takzvaná mastektomie či redukční mamoplastika. [Paulis 2008: 103; Ondrejka 2002: 67] V České republice je také nutné odebrání vnitřních ženských pohlavních orgánů (dělohy, vaječnicků a vejcovodů). [Marešová, Sehnal 2008: 101] Tato operace je z lékařského hlediska vysvětlována jako prevence možných budoucích zdravotních problémů, zároveň je však nutnou podmínkou kompletní přeměny pohlaví. Tímto způsobem lékaři a právní řád znovu

ustavují binární genderový řád, do kterého se každý musí jednoznačně zařadit. Teprve po tomto zákroku se jedinec může stát úředně mužem a může zažádat o kompletní změnu jména a rodného čísla ve všech dokladech.³ I když kastrace upravuje *Zákon o péči o zdraví lidu 20/1966 Sb. § 27a* a říká o nich, že jsou dobrovolné a pouze na přání klienta, tak pokud se klient skutečně chce stát a být všemi bez pochyb vnímán tím, kým se cítí, nezbyvá mu jiná možnost než tento zákrok podstoupit.

Léčba a nutné chirurgické zákroky jsou v České republice plně hrazeny zdravotní pojišťovnou. [Skála 2003] Vymodelování penisu je čistě dobrovolné a záleží na přání klienta, tento zákrok s sebou nese určitá rizika. Na rekonstrukci penisu (faloplastiku) se používají poměrně velké kusy kůže z předloktí nebo ze zad. Většinou se nejedná o jeden zákrok, ale o více zákroků. Tak jako u každého zákroku mohou nastat problémy s hojením. Do neopenisu je možné zavádět výztuž, tak aby byl klient schopen pohlavního styku, a také je možné do něj zavést močovou trubici tak, aby klient mohl močit vestoje. [Veselý 2008: 107-112] Z výpovědí mých respondentů je patrné, že výsledky faloplastiky bohužel nejsou tak uspokojivé, jak se můžeme dočíst v literatuře, což bývá hlavním důvodem k nepodstoupení tohoto zákroku.

2.1.2 Přeměna MtF

V tomto případě jsou původně biologickým mužům dodávány ženské pohlavní hormony. Tato přeměna se od FtM liší v tom, že klientkám se pouhým užíváním hormonů hlas nezmění. [Transforum o.s.] Změna hlasu je možná jednak po operaci hlasivek, a jednak po hlasové rehabilitaci. [Kadlecová 2009] Biologičtí muži jsou většinou vyššího věku než ženy, a na tom bohužel léčba také nic nezmění. Muži také mívají ostřejší obličejové rysy než ženy, ty se mohou dle potřeby zjemnit plastickými operacemi. Během přeměny pohlaví jsou též používána neutrální jména, která se tvoří stejným

³ Tato informace pochází od respondentů, kteří již mají kompletní přeměnu za sebou.

způsobem, jako bylo popsáno výše. I v tomto případě je součástí léčby v České republice kastrace a až po tomto zákroku se klientka stává úředně ženou. Výhodou oproti přeměně FtM je stupeň kvality chirurgických zákroků.⁴

2.2 Pohlaví, gender, binární genderový systém a transsexualita

V západní společnosti je pohlaví určováno při narození dítěte podle vzhledu vnějších pohlavních orgánů novorozence. Pokud má novorozenec penis, je automaticky označen jako chlapeček, pokud má vaginu, je to holčička.⁵ Pohlavní orgány jsou tedy těmi primárními charakteristikami v určování předpokládaného genderu osob, a proto jsou v námi používaném genderovém systému tyto dvě charakteristiky od sebe prakticky neoddělitelné. Kessler s McKennou [1987: 8] trefně podotýkají, že genitálie jsou však v běžných každodenních interakcích většinou skryty. Z tohoto tvrzení plyne, že existují jiné determinanty než samotné pohlavní orgány, dle kterých rozlišujeme ženy od mužů.

Od narození se k jedincům přistupuje odlišně podle toho, jaké pohlaví jim bylo připsáno. Západní společnost často pracuje s dichotomiemi, jakou je například i binární genderový systém. Pohlaví jsou zde vymezována opozičně.⁶ Ženy mají být podle tohoto rozdělení femininní, muži mají být maskulinní. Z těchto charakteristik také plynou typické ženské a mužské role. Když je něco vnímáno jako rozdílné, nezbyvá daleko k tomu, aby někdo pomyslně určil, co je lepší a co je horší. Vytváří se hierarchie. To, co je označováno za mužské a za ženské má ve společnosti jinou hodnotu, nese to určitý společenský status. Pohlavní role nejsou nikde striktně definovány, spíše se obecně předpokládají, nikde se nepíše, že muži nemohou, anebo naopak musí dělat to, či ono a ženy nemohou, anebo naopak musí dělat to, či

⁴ Respondenti, kteří mají známé MtF a například i film *Transamerika* [2005], se zmiňují, že ani gynekologové nepoznají rozdíl mezi vaginou biologické ženy a neovaginou žen, které prošly přeměnou MtF.

⁵ V České republice také existuje systém rodných čísel, dle kterých se dá jednoduše vyčíst pohlaví osoby, která se tímto číslem identifikuje. U žen se na třetí místo rodného čísla, které značí měsíc narození, přidává číslice pět.

⁶ Například konstatování: „Jsem žena, protože nejsem muž.“

ono. Stejně tak neexistují žádné bytostné mužské nebo ženské vlastnosti. [Šmausová 2002: 18] Ale od okamžiku, kdy genderové role mají různou společenskou hodnotu, tak se mužům „nevypatí“ veřejně se přiznat, že mají rádi věci, či činnosti, které jsou považovány za typicky ženské, neboť by to mohlo ohrozit jejich status.

Gender je vnímán jako zásadní organizační systém a všichni musí být zařazeni do jedné ze dvou kategorií: buď muž, nebo žena. „Odchytky“ od dělicího systému musí být upraveny tak, aby „zapadly.“ Příkladem jsou intersexuální⁷ děti, které jsou často ještě v porodnicích a mnohdy bez plného vědomí rodičů upravovány tak, aby odpovídaly měřítkům buď jednoho, nebo druhého pohlaví. [Fausto-Sterling 2000: 50-51] Sharon E. Preves [2008: 36] argumentuje, že lékařské zásahy upravující nejednoznačné genitálie na jednoznačné⁸ nejsou prováděny primárně pro ochranu dítěte před traumaty a stigmatizací, ale spíše se tyto náročné procedury provádí za účelem dosažení sociálního pořádku, jak v institucích, tak u dospělých, kteří toto dítě obklopují. Na povinné kastraci transsexuálů za účelem splnění kritérií k tomu, aby se mohli stát opačným pohlavím, než jim bylo při narození připsáno, je možné si všimnout, jak právní řád ustavuje binární pohlavní systém. Na jedné straně se člověk s ženskými vnitřními pohlavními orgány nemůže stát úředně mužem, ale na straně druhé se po zákroku stane mužem i bez vnitřních mužských pohlavních orgánů a případně i bez penisu. Tedy, že přítomnost opačných vnitřních pohlavních orgánů vylučuje možnost stát se určitým pohlavím, ale absence jakýchkoliv jiných vnitřních pohlavních orgánů nehraje v úředním uznání pohlaví jedince žádnou roli. Přesto však existuje v České republice ze strany zákona velká tolerance vůči transgender lidem obecně. V některých státech USA je stále v platnosti zákon, který umožňuje zatknout

⁷ Termín intersexualita (dříve hermafroditismus) označuje jedince, jejichž genitálie nejsou na první pohled jednoduše zařaditelné, jedince narozené s různými kombinacemi vnitřních a vnějších mužských a ženských pohlavních orgánů a také jedince s jiným chromozomálním uspořádáním, než je XX (označení pro ženské pohlavní chromosomy) a XY (mužské pohlavní chromosomy). [Fausto-Sterling 2000: 32-39]

⁸ Autorka hovoří o normalizačních operacích.

kohokoliv, kdo má na sobě méně než tři viditelné kusy oblečení určeného pro jeho pohlaví. [Feinberg 2007: 20]

Pohlaví značí biologické odlišnosti mezi muži a ženami. Gender pojednává o sociálních, psychologických a kulturních aspektech mužství a ženství. [Kessler, McKenna 1978: 7] Gender referuje o sociální konstrukci rozdílů mezi muži a ženami. [Marini 1990: 95] „**Gender** je pojem, který odkazuje na sociální rozdíly mezi muži a ženami, které jsou kulturně a sociálně podmíněné, konstruované, tj. mohou se v čase měnit a různí se jak v rámci jedné kultury, tak mezi kulturami různými.“ [Linková 2002: 118] „Gender je tak všudypřítomný, že je považován za samozřejmost a často kompletně přehlížen, dokud nejsou normy genderové prezentace, interakce nebo organizace nedopatřením porušeny nebo záměrně napadeny.“ [Lorber 1994 in Gagné, Tewksbury, McGaughey 1997: 503]

Jak již bylo naznačeno výše, v naší kultuře dominuje představa, že gender a biologické pohlaví jsou v souladu. Většina žen je možná skutečně femininní a má vaginu a většina mužů maskulinní a má penis, ale rozhodně se nejedná o samozřejmost. Je důležité pochopit, že gender a pohlaví nejsou synonyma a že gender a pohlaví jsou dvě rozdílné charakteristiky, které nejsou esenciálně spojené. Přítomnost ženských pohlavních orgánů nemusí nutně znamenat ženský gender. Sharon E. Preves [2008: 34] srovnává výsledky různých výzkumů, které ukazují, že až při 2 % všech porodů se rodí děti s nejednoznačnými genitáliemi a říká, že fyzická pohlavní nejednoznačnost je tak častá jako cystická fibróza či Downův syndrom. Ne všichni biologičtí muži jsou maskulinní a ne všechny biologické ženy jsou femininní - existují také maskulinní ženy, femininní muži, travestité, transvestité, drag queens, drag kings, intersexuální lidé a transsexuální lidé. Tato práce se dopodrobna zabývá právě transsexuály. U transsexuálů není genderová identita v souladu s biologickým pohlavím. Tito lidé jsou narozeni do „špatných“ těl neodpovídajících jejich vlastní identitě. „Sociální vědci běžně

nahlížejí na transsexuály jako na pohybující se skrze ‚statusový průchod‘ z jedné kategorie do jiné.“ [Schrock, Boyd, Leaf 2009: 702]

2.3 Doing gender

Přístup ke studiu genderu do českého jazyka přeložitelný jako *dělání genderu* vychází z etnometodologické sociologické tradice. [West, Zimmerman 1987 in Wharton 2005: 55] Autoři dělání genderu jsou Candance West a Don H. Zimmerman. Jejich v té době nové porozumění genderu je definováno následovně: „gender není souborem vlastností, proměnnou, či rolí, ale výsledkem svého druhu sociálního konání.“ [West, Zimmerman 2008: 102] Podle tohoto přístupu gender neustále děláme v interakci s ostatními, gender je tedy produktem lidského úsilí. Pokud jsou například domácí práce považovány za ženské práce, tak ženy s výkonem domácích prací také dělají svůj gender. [ibid: 114]

Zatímco většinou se u vymezování pojmu gender setkáváme s rozlišováním dvou kategorií – pohlaví a genderu, West a Zimmerman [2008: 100] rozlišují kategorie tři, a to: *pohlaví, pohlavní kategorii a gender*. Pohlaví je určováno podle biologických znaků jedince. [ibid: 100] Význam těchto znaků je dán sociálně a zároveň, jak již bylo popsáno výše, jsou to především lékaři, kdo rozhodují, dle daných norem pro určité pohlaví, o tom, jaké pohlaví bude jedinci připsáno. Pohlavní kategorie vzniká a je dále upevňována v každodenním životě podle chování a jednání, které je dekodováno jako mužské či ženské. [ibid: 100] Gender je činností, při níž zvládáme situační jednání dle norem, které odpovídají pohlavním kategoriím. [ibid: 101] Genderu je dosahováno v sociálních interakcích s ostatními a jeho dělání musí být sociálně rozpoznatelné a dekodovatelné. [West, Fenstermaker 1995 in Gagné, Tewksbury, McGaughey 1997: 479] West a Zimmerman [2008: 99] tvrdí, že pohlaví, pohlavní kategorie a gender jsou na sobě nezávislé. Z tohoto tvrzení plyne, že i když jedinec nemá například ženské pohlaví, může být řazen do ženské pohlavní kategorie, a to tak, že bude dělat gender, který normativně

odpovídá ženské pohlavní kategorii. [West, Zimmerman 2008: 101] Toto považují za důležité právě u transsexuálů, kteří sami sebe definují jako příslušníky opačného pohlaví, než které jim bylo připsáno a mohou tedy například specifickým stylem oblečení, specifickým chováním a jednáním být zařazeni do té pohlavní kategorie, se kterou se identifikují, aniž by tomu odpovídalo jejich biologické pohlaví.

Francie M. Deutsch [2007] shrnuje specifické přínosy děláním genderu. Děláním genderu je dle ní přínosné proto, že objevuje nedostatky v socializaci a strukturálních přístupech. [Deutsch 2007: 106] Na socializaci se v tomto konceptu nepohlíží jako na hlavní základ genderových rozdílů mezi pohlavími. [ibid: 107] „Socializační teorie pracují s předpokladem, že jedinci si zvnitřňují genderové role charakteristické pro dobu, v níž vyrůstají. Děláním genderu však předpokládá, že lidé odpovídají na měnící se genderové normy.“ [ibid: 107] Gender je tedy dynamický. „Existence různých strukturálních podmínek může sice vést k genderovým rozdílům a nerovnostem. Podle přístupu děláním genderu jsou však i tyto podmínky součástí interakcí, ve kterých je možnost odporu.“ [ibid: 108] Společenské struktury mají určitý gender. [Harding in Šmausová 2002: 21] Muži a ženy nejednají vždy jen mužsky nebo žensky, ale všichni mohou hrát všechny role v závislosti na kontextu. Děláním určité role předpokládá, že se v průběhu socializace učíme i role opačného pohlaví. [Šmausová 2002: 21] Různí lidé dělají svůj gender různě. Neexistuje jen jedna možná podoba maskulinity nebo femininity, ale spíše existují různé podoby maskulinit a femininit. Za nejdůležitější přínos tohoto přístupu je považována možnost změny, Deutsch [2007: 108] říká, že „pokud je gender konstruován, tak může být také dekonstruován.“

Deutsch [2007] tvrdí, že je potřeba posunout se v debatě od děláním genderu k tomu, jak můžeme gender „oddělovat.“ Když se řekne „děláním genderu,“ odkazuje to k sociálním interakcím reprodukcí genderové rozdíly, zatímco „oddělování genderu“ odkazuje k sociálním interakcím, které

genderové rozdíly redukuje. [Deutsch 2007: 122] Deutsch analyzovala texty, které vyšly v roce 2005 a které citovaly originální článek West a Zimmermana. Ačkoliv definice dělání genderu zahrnuje konformitu i rezistenci, bylo, až na výjimku, dělání genderu v těchto studiích uchopeno jako jednání podle genderových norem. [ibid: 113]

„Dělat gender znamená vytvářet rozdíly mezi děvčaty a chlapci a ženami a muži, rozdíly, které nejsou přirozené, původní, nebo biologické. Poté, co byly tyto rozdíly jednou zbudovány, jsou využívány k podpoře ‚esenciality‘ genderu.“ [West, Zimmerman 2008: 109] Biologické rozdíly mezi muži a ženami posilují uměle vytvořenou představu rádobu přirozených rozdílů mezi muži a ženami ve všech sférách života. „Gender musí být kontinuálně sociálně rekonstruován ve světle ‚normativního pojetí‘ mužů a žen. Lidé jednají s vědomím, že budou souzeni podle toho, co je považováno za vhodné femininní nebo maskulinní chování. Tato normativní pojetí mužů a žen se liší napříč časem, etnickými skupinami a sociálními situacemi, ale možnost chovat se mužně v případě muže, nebo žensky v případě ženy je všudypřítomná.“ [Deutsch 2007: 106–107] „V určitém smyslu jsou to samozřejmě jedinci, kdo ‚dělají‘ gender. Jde však o situační konání, prováděné ve virtuální či reálné přítomnosti jiných, o kterých se předpokládá, že se zajímají o jeho průběh. Spíše než za majetek jedince považujeme gender za vynořující se rys sociálních situací: za výsledek a zároveň příčinu nejrůznějších forem sociální organizace a za prostředek legitimizace jednoho z nejzákladnějších rozdílů přítomného uvnitř společnosti.“ [West, Zimmerman 2008: 100] Konkrétně mě zajímají způsoby, jakými transsexuální lidé dělají svůj gender tak, aby byli ostatními správně rozpoznáni jako muži, nebo jako ženy. Zjišťuji, co pro ně znamená mužství a ženství, jaké jsou jejich hlavní znaky a co dělají, nebo případně nedělají pro to, aby byli bez jakýchkoliv pochybností vnímáni jako příslušníci toho pohlaví, se kterým se sami ztotožňují.

2.4 Dopad transsexuality na každodenní život jednotlivce – shrnutí předchozích empirických výzkumů

Tato podkapitola je věnována vybraným odborným textům řešícím téma transsexuality a shrnuje jejich argumenty. Postupně rozebírá práci Harolda Garfinkela, Raine Dozier, Kristen Schilt a dalších autorů.

Harold Garfinkel [1967] přibližuje životní příběh Agnes a její metody, které v každodenních interakcích používala k ustavení svého ženství. Agnes o svém ženství nepochybovala a její každodenní snahou bylo, aby o ní, jako o ženě, nepochybovali ani ostatní. Agnes vyrůstala jako chlapec, ale svoji minulost vyprávěla jako žena a ve všech aspektech zdůrazňovala svoji ženskost - například takto: vždy byla tou nejmenší; za největší problém v dětství považovala hraní chlapeckých her; vždy si hrála s panenkami; vařila; pomáhala matce s domácností a tak podobně. [Garfinkel 1967: 128-129] Od 12 let užívala tajně estrogeny, které byly předepisovány její matce. [ibid: 287] Jelikož je začala užívat v takto nízkém věku, byla v jejím vývoji téměř potlačena funkce všech mužských hormonů. Jediné, čemu estrogeny nezabránily, byl rozvoj penisu, penis vždy považovala za jakousi „nehodu“ na svém těle. [ibid: 129] Gender odpozorovala od svých kamarádek. Roky pozorně sledovala chování žen, a tak se naučila všechny detaily vyjadřování femininity pro ženu jejího věku a sociálního postavení. [ibid: 287] Po zákroku, při němž jí byla vytvořena vagína, považovala pohlavní styk s muži za nejdůležitější potvrzení své femininity. [ibid: 287]

Raine Dozier [2005: 301] prováděla výzkum s osmnácti lidmi identifikujícími sami sebe jako translidí, všichni respondenti se narodili jako biologické ženy. Z rozhovorů s těmito lidmi došla k závěru, že pokud člověk vypadá v souladu s tím, jak se cítí a ostatní lidé ho dokáží správně rozpoznat a zařadit do patřičné kategorie, tak již tolik nezáleží na tom, jak se člověk chová. „Pokud je pohlaví dvojnásobné, nebo méně přesvědčivé, tak se více spoléhá na hodně genderované chování; pokud je pohlaví zřejmé, tak nastává

významná volnost v chování.“ [Dozier 2005: 304] Děláním genderu tak, aby potvrdilo identitu, záleží na vnitřních i vnějších faktorech. Klíčové pro FtM je být schopný vypadat tak, jak se cítí. Autorka uvádí příklad, kdy jeden z participantů měl díky hormonální léčbě tvář pokrytou vousy a byl v devátém měsíci těhotenství. Reakce na něj byly takové, že si na něj ostatní lidé ukazovali jako na tlustého chlapíka.⁹ Nezáleží tedy jen na tom, jak konkrétní jedinec dělá gender, nýbrž záleží také na tom, jak ostatní lidé, se kterými přichází do styku, čtou jeho/její chování v souvislosti s představou o biologickém pohlaví daného jedince.

Většina FtM mužů z tohoto výzkumu zaznamenala zvýšení svého statusu a všichni po přeměně také zaznamenali velmi odlišné sociální interakce. Změna z černé ženy na černého muže ve svém důsledku znamenala snížení statusu, protože černý muž je kategorie plná stereotypů. [Dozier 2005: 308-311] Autorka se dále věnuje sexualitě před samotnou přeměnou a po přeměně pohlaví a odkazuje k tomu, že nelze jejich sexualitu pojímat čistě jako heterosexuální či homosexuální.

Podobnému tématu jako Dozier se věnuje také Kristen Schilt [2006], která ve svém textu řeší otázku zacházení s muži a ženami ve společnosti, v níž panuje patriarchální řád a dále řeší existenci různých typů maskulinit, které jsou v této společnosti jinak ceněné. Autorka pracuje s FtM transsexuály a zjišťuje, zda a jak muži profitují v zaměstnání právě proto, že jsou muži. Někteří FtM mají jedinečnou možnost skutečně porovnat, jak je v zaměstnání zacházeno se ženami a jak s muži, protože zažili obě situace. Stále se totiž jedná o ty samé lidi se stejnými schopnostmi, stejným vzděláním a zkušenostmi, kteří jen změnili své pohlaví, a podle jejich vlastních výpovědí je s nimi většinou zacházeno mnohem lépe. [Schilt 2006: 466] Většina

⁹ Nikdo nepochyboval o jeho pohlavní identitě, jednou měl vousy, tak byl zařazen a rozpoznán jako muž, což odpovídalo jeho genderové identitě, a to i přesto, že byl v té době z čistě biologického hlediska těhotnou ženou. Přestože ne všichni muži mají tvář pokrytou vousy, můžeme vousy považovat za jeden ze specifických rysů mužské tváře, podle kterého jedince automaticky zařadíme do kategorie mužů.

dotazovaných například zaznamenala nárůst autority, respektu, kompetencí. Testosteron je sice silný hormon, který dokáže změnit hodně, ale je také hodně charakteristik, se kterými bohužel nic nenadělá, a které mohou hrát zásadní roli na maskulinitu a status muže. Malý fyzický vzrůst, příliš mladistvý vzhled, rasa a etnicita mohou ztěžovat růst autority a prestiže v práci. [ibid: 484] Pro lepší status tedy nestačí jen samotný fakt být mužem, ale mnohem důležitější je být určitým typem muže.¹⁰

Thomas M. Kando [1972] zkoumá, co si muži, ženy a transsexuálové myslí o mužských a ženských rolích a porovnává tyto představy s tím, jak skutečně tito lidé tyto role naplňují či nenaplňují. Dochází k závěru, že muži jsou z těchto tří skupin nejvíce stereotypně orientovaní a nejvíce se podle těchto stereotypů chovají, ve výsledku tedy mají malé napětí mezi tím, co se od nich obecně očekává a tím, co dělají. Ženy nejvíce odmítají tato stereotypní rolí očekávání, ale i přes to se podle nich většinou chovají a mají tedy velké napětí mezi rolemi. Transsexuálové MtF se ztotožňují s tím, co je obecně přijímáno jako to správné chování pro ženy a chovají se podle těchto očekávání. MtF se chovají více femininně než biologické ženy a mají tak velmi malé napětí v rolích. K tomuto závěru dospěl už Garfinkel ve své studii transsexuální Agnes, když o ní píše, že se snažila prezentovat jako 120 % žena. [Garfinkel 1967: 129]

Patricia Gagné, Richard Tewksbury a Deanna McGaughey [1997] ve svém textu zkoumají zkušenosti s coming outem transgender osob. Autoři tvrdí, že: „Ačkoliv někteří věří, že svým chováním a identitami radikálně zpochybňují binární genderový systém, ve skutečnosti většina těchto lidí posiluje a dělá reálným systém, o němž doufají, že ho mění.“ [Gagné, Tewksbury, McGaughey 1997: 478] Ti, kteří se snaží nezařadit a žít mezi

¹⁰ Autorka se odkazuje k práci Connella a upozorňuje na to, jak je fyzické tělo důležité v diskusích o maskulinitě a při dosahování genderových výhod. Bob Connell je známý svým konceptem hegemonické maskulinity viz např.: Connell, Bob. 2002. „Hegemonic Masculinity.“ Pp. 60-62 in Stevi Jackson, Sue Scott (eds.). *Gender a Sociological Reader*. London: Routledge.

dvěma možnými kategoriemi, bývají často zesměšňováni a stigmatizováni. [ibid: 503]

Tento text mě utvrzuje v mém předpokladu, že transsexuálové posilují binární genderový systém. A sice tak, že se snaží o to, aby byli ostatními vnímáni tak, jak sami sebe vnímají. Oni nechtějí být vnímáni jako nezařaditelní někde mezi muži a ženami, ba naopak chtějí být buď muži, anebo ženami. „Transsexuálové si nepřáli zpochybňovat genderovou binaritu, ačkoliv většina z nich vnímala svůj přechod jako velmi radikální akci. Spíše bylo jejich cílem ‚stát se‘ ženami, kterými ‚skutečně jsou‘ a přejít z maskulinních já do plnohodnotného ženství.“ [ibid: 501] Být členem transgender komunity se u transsexuálů ukázalo jako přechodné období, když se jednou ustanovila jejich identita, tak většinou komunitu opustili. [ibid: 502]

3. Metodologická část

3.1 Výběr tématu a metodologie; etické aspekty výzkumu

Téma transsexuality jsem si pro bakalářskou práci vybrala díky předcházejícímu rozhovoru s člověkem procházejícím přeměnou FtM v rámci mé seminární práce. Tento rozhovor pro mne byl tak silným zážitkem, že jsem se rozhodla této problematice více věnovat.

Za metodu dotazování jsem zvolila narativní biografické rozhovory. „Narativní, též někdy *biografický rozhovor* je typ nestandardizovaného kvalitativního dotazování, které rozpracoval německý sociolog Fritz Schütze.“ [Toušek 2013] Hlavní metodou je spontánní vyprávění respondenta, které je jen opatrně vedeno výzkumníkem. [Bláhová 2010] Narativum (mluvené nebo psané) se může týkat jak popisu konkrétní události, tak důležitého aspektu života jedince, nebo i celého života jedince. [Chase 2005: 652] Prostřednictvím biografického vyprávění respondenti ve svém příběhu rekonstruují obraz své identity. Tento druh rozhovorů jsem zvolila právě proto, že jsem chtěla, aby se jednak respondenti rozpovídali o celém svém životě a sdělili mi to, co sami považují za důležité, a jednak abych se, pokud možno, vyhnula tématům, o kterých by nechtěli mluvit. Rovněž jsem nepovažovala za vhodné vést rozhovor na tuto problematiku podobně, jako tomu bývá u dotazníků, protože jsem na jedné straně měla obavy, že bych mohla respondentům způsobit například psychickou újmu, jelikož jsem neznala jejich momentální naladění, ani to, jak se celkově s transsexualitou srovnali, a na straně druhé jsem se chtěla vyvarovat toho, že by se rozhovor točil jen kolem témat, které bych já osobně považovala podle přečtených textů za nějaký typický průběh přeměny pohlaví.

Před samotným rozhovorem jsem se zeptala, zda bych si mohla rozhovor nahrát na diktafon a až po ústním souhlasu jsem začala s nahráváním. Respondenty jsem také ujistila, že se nahrávka či přepis rozhovoru nikde neobjeví v celém rozsahu a že zůstanou anonymně, k tomuto

účelu jsou používány pseudonymy a nejsou uvedeny konkrétní informace, které by mohly vést k odhalení jejich identity. Dále jsem je ujistila, že pokud na nějakou z mých otázek nebudou chtít z jakéhokoliv důvodu odpovídat, tak na ni odpovídat nemusí, a že mohou rozhovor kdykoliv ukončit. Místo pro dotazování jsem nechala zvolit respondenty tak, aby se na něm cítili, pokud možno, příjemně.

Jsem si vědoma, že téma transsexuality je velmi citlivé, a proto jsem se v průběhu rozhovorů ujišťovala, zda respondentům nevádí o nějaké otázky mluvit a nesnažila jsem se z nich dostat odpověď za každou cenu.

3.2 Kontaktování respondentů

Celkem bylo kontaktováno devět respondentů, z nichž čtyři souhlasili s rozhovorem. Mezi kontaktovanými bylo pět FtM a čtyři MtF. Většinu respondentů jsem kontaktovala pomocí seznamky na webových stránkách Translidé.cz v průběhu ledna 2012. Do zprávy, kterou jsem jim posílala, jsem uvedla celé jméno a kontakt na sebe, dále jsem představila svůj zájem psaní bakalářské práce na téma transsexuality a zeptala jsem se, zda by byli ochotni se mnou provést anonymní rozhovor, ve kterém by mi popsali svůj životní příběh. S těmi, kteří se mi ozvali zpět, jsem dále komunicovala e-mailem a domluvili jsme se na setkání. Dva respondenty jsem kontaktovala prostřednictvím Facebooku a e-mailu po doporučení mých známých. Z kontaktovaných se mi zpět ozvali všichni FtM, bohužel se však neozval nikdo procházející přeměnou MtF. Rozhovory byly provedeny se čtyřmi z nich, pátý si nepřál osobní rozhovor, ale souhlasil s dopisováním. Vzhledem k citlivé povaze tématu a také k tomu, že od prvního kontaktování respondentů do samotného dotazování uběhlo v některých případech i více jak deset měsíců, bylo toto období plné nejistot, jestli si to respondenti nerozmyslí, a proto jsem se snažila alespoň o průběžnou komunikaci e-mailem.

Pro přibližnou představu, jak probíhá přeměna u MtF jsem měla možnost navštívit skupinovou terapii vedenou MUDr. Hanou Fifkovou. Při této

příležitosti jsem provedla alespoň zúčastněné pozorování, protože zde nebyl prostor na individuální rozhovory s participantkami a z časových důvodů již nebylo možné domlouvat se na další schůzce s některou z nich.¹¹

3.3 Charakteristika respondentů

Tato část představuje respondenty. Je zde snaha o to, sdělit co nejvíce informací o respondentech tak, aby byla zachována a zajištěna jejich anonymita. Robin, Marcel, Jindra a Dan jsou čtyři mladí sympatičtí muži, bez nichž by tato práce nemohla vzniknout, a proto jim je na tomto místě věnováno alespoň několik řádků. Kromě těchto čtyř respondentů, se kterými jsem provedla rozhovory tváří v tvář, pracuji ještě s informacemi, které mi o sobě napsal Edvard.¹²

Robinovi je devatenáct let, pochází z malého města, ve kterém prožil své dětství a kompletní přeměnu pohlaví.¹³ Z mých respondentů měl nejkrušnější průběh uvědomování si nepatřičnosti svého pohlaví. Několikrát se pokusil o sebevraždu a trpěl depresemi. Na střední škole se ze začátku setkával se šikanou. S různými formami narážek se však setkával celkem pravidelně i ve svém rodném městě, protože zde dle jeho slov „každý zná každého.“ V současné době čeká na vydání zcela nových dokladů a chce se přestěhovat do většího města, kde pod novou identitou začne se svojí přítelkyní nový život. Má v úmyslu na svoji minulost zapomenout a již ji nikomu nevysvětlovat. Jeho matka mu v mužském rodě začala sama od sebe říkat po nějaké době od stanovení diagnózy, otci to trvalo déle a stále se ho snažil přemluvit, aby si to rozmyslel. Měla jsem možnost setkat se také s jeho rodiči a velmi oceňuji to, že o něm mluví v mužském rodě již od jeho raného dětství, a to i přes to, že ho prožíval v dívčím těle.

¹¹ Z etických důvodů byly participantky před začátkem diskuse upozorněny MUDr. Fífkovou na mou přítomnost. Poté jsem se představila a sdělila všem zúčastněným důvod mé návštěvy. Osobně jsem se ještě ujistila, zda skutečně nikomu ze zúčastněných moje přítomnost nevadí a zda souhlasí s tím, že si budu dělat anonymní poznámky. Nikdo s tím neměl žádný problém, ba naopak - participantky byly rády, že mám o problematiku transsexuality zájem.

¹² Z důvodu zachování anonymity se nejedná o skutečná jména respondentů, ale o pseudonymy.

¹³ Kompletní přeměnou pohlaví mám na mysli úřední uznání pohlaví.

Marcelovi je kolem třiceti let a pochází z velkoměsta. Marcel je velmi veselý člověk a celé období přeměny bere s nadhledem. Ještě jako dívku ho lidé považovali spíše za chlapce, což mu přišlo vtipné a bavil se tím. Přeměnou pohlaví procházel v zaměstnání, kde ho i po coming outu podle jeho slov stále považovali spíše za ženu, což se stalo jedním z důvodů pro změnu zaměstnání. Jinak se osobně neseťkal s žádnou formou šikany nebo diskriminace, která by mohla mít souvislost s transsexualitou. V současné době je přibližně osm let po kompletní přeměně pohlaví. Jeho matka se s tím srovnala přibližně po čtyřech letech a začala mu říkat v mužském rodě, jeho otec stále ještě v komunikaci s ním rod spíše vynechává.

Jindra je pětadvacetiletý mladík, který je téměř na začátku přeměny pohlaví, hormony bere necelý rok a zažívá, jak sám říká, druhou pubertu. Všechny operace ho teprve čekají, ale hormony na něj začínají pomalu působit. Jindra také pochází z malého města, ale asi po třech měsících po začátku užívání hormonů se přestěhoval do velkého města, kde si našel byt a zaměstnání. Na veřejnosti vystupuje pod neutrálním jménem. Jeho výchova byla striktní, celá rodina se hlásí ke Svědkům Jehovovým. Transsexualitu vnímá v rozporu s touto vírou, a proto přestal chodit na setkání. Bylo pro něj velmi obtížné svěřit se rodičům o návštěvě sexuologie a stanovení diagnózy transsexualita. Rodiče se s tím však nakonec srovnali a oslovují ho v mužském rodě.

Danovi je 27 let a také pochází z malého města. Průběh jeho přeměny byl podobně jako v Marcelově případě celkem bezproblémový. Přeměnu pohlaví zažíval v zaměstnání, do kterého nastoupil ještě pod ženským jménem, které se mu později změnilo na neutrální a nakonec na mužské. V tomto zaměstnání je doteď a neuvažuje o změně pracovního místa ani o přestěhování se do většího města. O své přeměně řekl jen nejbližším lidem a lidem v zaměstnání.

Posledním respondentem je Edvard. Toto oslovení Edvard vyžaduje po svých blízkých a po spolužácích ve škole. Edvard zatím o přeměně pohlaví

z medicínského hlediska jen uvažuje, i v jeho případě by se jednalo o přeměnu FtM. Již nyní o sobě však hovoří v mužském rodě a obléká se jako muž. Oproti ostatním respondentům je přitahován osobami stejného pohlaví, se kterým se sám ztotožňuje. Edvard trpí záměrným sebepoškozováním, které se vyznačuje jednak velmi špatným vztahem k jídlu, a jednak řezáním se na různých částech těla.

3.4 Průběh rozhovorů

Rozhovory probíhaly v restauracích, které si respondenti sami zvolili. Pro jistotu, že by respondent nebyl příliš sdílný, jsem měla připravený topic guide,¹⁴ do kterého jsem v případě nutnosti mohla nahlédnout. Před samotným dotazováním jsem se ujistila, zda je možné z rozhovoru pořídit zvukový záznam a s nahráváním jsem začala až po ústním souhlasu respondenta. Na začátku schůzky jsem respondentům vždy nabídla, že mi mohou tykat, což všichni přivítali a rozhovory tak mohly probíhat v uvolněnější nenucené atmosféře. Citlivé otázky jsem se snažila pokládat opatrně a snažila jsem se ještě dodatečnou otázkou ujistit, jestli jim nedělá problémy o těchto tématech mluvit. Již u druhého rozhovoru mi bylo jasné, že průběh uvědomění si nesouladu svého těla s tím, jak se člověk cítí, je velmi individuální – očekávala jsem podobný depresivní scénář, jako u prvního rozhovoru, ale naštěstí jsem se ho nedočkala.

Rozhovory průměrně trvaly kolem jedné a půl hodiny. I během takto krátkého času jsem se však o respondentech dozvěděla tolik intimních informací, že jsem z rozhovorů měla pocit, jako bych se s respondenty znala celý život. S Robinem a Jindrou jsem uskutečnila dva rozhovory, s Marcelem a Danem po jednom rozhovoru. S Robinem jsem totiž, jak popisuji výše, prováděla rozhovor k seminární práci, a proto jsem se s ním domluvila ještě na doplňujícím rozhovoru k bakalářské práci. S Jindrou byly provedeny dva rozhovory zcela nezáměrně, chtěl se se mnou neformálně setkat ještě před

¹⁴ Topic guide je k nahlédnutí v příloze.

tím, než mi odsouhlasí spolupráci a již na této první schůzce se sám rozpovídal o svém životě, proto jsme se také domluvili ještě na doplňujícím podrobnějším rozhovoru.

Během kontaktování respondentů a samotnými rozhovory jsem se také setkala s nerozhodností, zda se respondenti chtějí, nebo nechtějí osobně setkat a říci o sobě někomu cizímu celou pravdu tváří v tvář. Konkrétně se jednalo o Dana, který nejdříve souhlasil s dotazováním osobně, po nějakém čase si to rozmyslel a chtěl komunikovat jen přes program Skype, následně znovu souhlasil s osobní schůzkou, na kterou jsme se několikrát domluvili, ale vždy se den před schůzkou něco přihodilo a schůzku odvolal. I po těchto počátečních problémech se nakonec setkání podařilo. S dalším problémem jsem se setkala u Jindry, který se po první schůzce na další setkání těšil, následně mi však oznámil, že nadále pokračovat nemůže, protože se cítí hrozně, ale po nějakém čase zase obrátil a napsal, že se cítí lépe, a že se tedy můžeme vidět. Takto se to stále opakovalo, až se nakonec podařilo i druhé setkání s Jindrou, na kterém již působil zcela vyrovnaně.

4. Analytická část

Přepis rozhovorů byl proveden v programu f4, analýza dat byla prováděna pomocí programu ATLAS.ti 6.2. Získaná data jsem podrobila tematické analýze. Vybraná témata, která se objevovala u více respondentů, budou podrobněji popsána v jednotlivých podkapitolách této části práce a pro bližší představu k nim budou přiřazeny i konkrétní úryvky z rozhovorů, které jsem ponechala v nespisovné formě tak, jak byly řečeny.

4.1 Hry a oblečení v dětství

V průběhu celého rozhovoru o sobě participant hovořili jako o mužích, vzpomínky na dětství byly vyprávěny v mužském rodě, a to potvrzovalo jejich mužský gender. Nemyslím si, že osobní minulost respondentů byla upravována tak, jako v případě Agnes, aby dokonale odpovídala tomu, jak má vypadat minulost spořádané dívky. Biografie Agnes byla velmi idealizovaná a byla v ní až přehnaně zdůrazňována její femininita. [Garfinkel 1967: 128] Předpokládám, že respondenti ve vyprávěních změnili jen gramatický rod, protože neměli potřebu přede mnou svoji skutečnou identitu skrývat.

V příbězích se v různé míře objevovala touha po chlapeckém oblečení a preference hraček určených spíše pro kluky. Respondenti v rozhovorech vytvářeli představu mužského genderu, od dětství přirozeně pocítovaného, a zároveň gender konstruovali jako spontánně se projevující ve specifické preferenci hraček. Marcel a Jindra si v dětství hráli se všemi hračkami, ale když nad tím zpětně uvažují, tvrdí, že je více bavily klukovské hračky. Tyto informace mohly být v rozhovoru řečeny i proto, že se v naší společnosti předpokládá, že chlapci si hrají jinak a s jinými hračkami než děvčata. Robin a Dan tvrdí, že je panenky vůbec nebavily a již od dětství se bavili a hráli si spíše s chlapci. Edvard si dokonce ani nepřipouštěl, že není chlapec. To že s jeho chováním není něco v pořádku, si začal uvědomovat podobně jako Robin již ve školce, kde na něj byl ze strany učitelek vytvářen nepřímý nátlak, aby se kamarádil s děvčaty, a zároveň se s ním chlapci od určitého věku

nechtěli nadále bavit. Zde respondenti konstruují gender jako biologickou kategorii, psychicky byli vždy muži, ale protože zatím neměli biologické tělo, které s představami mužství spojujeme, tak je nikdo za muže nepovažoval. Na následujících úryvcích je patrné, jakým způsobem je ve společnosti ustavována představa apriorního spojení mezi genderem a pohlavím. Biologické pohlaví jedince je již od narození spojováno s očekáváními jako například, jaké bude nosit oblečení, jak a s kým se bude bavit, jaké chování je a není vhodné právě pro příslušníky tohoto pohlaví. Mí respondenti však již od dětství představu apriorního spojení genderu a pohlaví narušovali, protože vzdorovali tomu, co se od nich jako od biologických děvčat očekávalo. Zároveň však nenarušovali představu femininity a maskulinity jako čehosi vrozeného a nikoliv naučeného. Chovali se totiž právě tak, jako ostatní chlapci.

Marcel: „Vždycky jsem si hrál se všim, jo, že jsem nebyl nějak jako zaměřenej na něco konkrétního, takže právě ty role genderový jako holčičky - panenky a kluci - autíčka. Ale určitě mě to mnohem víc táhlo k takovejším těm chlapeckejm zábavám, když jsem byl v partě kluků, tak jsme podnikali různé výpravy, stavěli jsme z písku baráčky a lezli jsme po stromech, ale paradoxně, já nevím proč, už v té době, ač jsem teda byl jako holka, tak jsem měl blíž k holkám, takže já jsem měl tu výhodu oproti jinejm klukům, že jsem byl v blízkosti holek, mohl jsem si užívat jejich přítomnost.“

Edvard: „Vlastně mi nikdy nepřišlo, že bych nebyl kluk. Než jsem začal chodit do školky, často jsem chodil ven s bratrem a ostatními kluky. Postupně mě od sebe ale začali odhánět, a když jsem začal chodit do školky, všichni, učitelé, rodiče samozřejmě předpokládali, že se začnu víc kamarádit s holkama. S nima jsem se sice taky kamarádil, ale nebavilo mě to. Nechápal jsem, co je tak zajímavého na oblékání panenek, přišlo mi to nudné. Doma jsem jich měl hodně, ale jen zabíraly místo. Učitelky se mě snažily zařadit do dívčího kolektivu, ale nemělo to cenu.“

V oblékání můžeme také vidět různou míru rezistence vůči určitým druhům oděvů. Zde však musíme vzít v úvahu, že do určitého věku výběr oblečení záleží čistě na rodičích. Na Robinově úryvku je nejvíce patrná konfrontace mezi binaritou genderového řádu a člověkem, který do ní nezapadal. Nechtěl nosit to, co okolí považovalo za normální dívčí oblečení, nebo normální dívčí účes.

Robin: „Oni mě furt cpali do těch šatů, nebo do něčeho, a já furt, že chci nosit ty tepláky, no a ségra, ta mi vždycky dělala ty účesy na hlavě a já jsem to prostě nenáviděl, já jsem jí za to nenáviděl, protože jsem se furt chtěl navlíkat do toho klučičího.“

Všichni se snažili oblékat buď neutrálně, anebo do oblečení určeného přímo pro chlapce, kterými ve skutečnosti byli. Tím, že se od ostatních děvčat snažili odlišit, bylo jejich nezapadání do binárního genderového řádu zvýrazněno.

Edvard: „Vůbec jsem se necítil, jako dívka, připadalo mi, že mé tělo není moje. Pokaždé, když se bratr zdržel ve škole, nebo venku, jsem si oblékal jeho oblečení, někdy i spodní prádlo, a v tu chvíli mi připadalo, že takhle to je správně, že to jsem JÁ. Když jsme s mámou nakupovali oblečení, pokoušel jsem se jí přemluvit, aby koupila i nějaké oblečení pro bráchu, a když namítla, že by si ho měl nejdřív vyzkoušet, ochotně jsem se nabídl. Takhle se bráchovi koupily nové plavky, kalhoty a mikina, bylo mi líto, že to oblečení nekoupila máma mě, ale nemohl jsem protestovat. Ted' už mi mé chování přišlo skutečně divné a začal jsem hledat na internetu. Našel jsem vysvětlení mé situace, a byl jsem rád, že je se mnou vlastně všechno v pořádku, trápilo mě sice, že nejsem tím, kým bych chtěl být, ale je rozhodně lepší, když jsem jenom transsexuál, než když budu mít třeba rakovinu.“

Kromě Marcela všichni respondenti již od dětství chtěli nosit chlapecké oblečení, protože se v dívčím oblečení necítili dobře. Marcel sice také nosil spíše sportovní, nebo unisex oblečení, ale prý to bylo jen proto, že mu byl tento typ oblečení pohodlný.

Marcel: „Spíš neutrální, prostě to nehrotili, nějaká sukýnka tam proběhla, punčocháče bílý tam proběhly, ale nevadilo mi to... Takhle to bylo v podstatě celou základní školu, co se týká toho oblečení, tak pak přišly volný džíny, volný trička, volný mikiny, čistě, že to bylo pohodlný, nesledoval jsem tím žádný zájmy, jako, že mi to skreje prsa...“

4.2 Sebe definování a coming out

Někteří z respondentů zažívali coming out dvakrát. Většina respondentů byla od dětství přitahována děvčaty, a jelikož se v té době biologicky stále jednalo o dívky, a okolí je za dívky považovalo, začali si o sobě během puberty myslet, že jsou homosexuální. Někteří z nich se s touto informací svěřili svým rodičům.

Robin: *„Pak jsem řekl rodičům, že jsem teda asi na holky... No a voni mi řekli, že jim je to vlastně úplně jedno, že jsem pořád jejich dítě.“*

Homosexualita však jejich situaci nijak neřešila, protože to ve skutečnosti nebyl ten problém, se kterým se potýkali. Problémem bylo spíše to, že o transsexualitě se obecně moc nemluví, a proto se respondenti snažili identifikovat s tím, co znali, a tedy s homosexualitou. Pomocí jim známých kategorií tedy budovali svoji identitu.

Robin: *„Já jsem nevěděl, co se mnou je, já jsem si myslel, že jsem normálně teda jako homosexuální, ale přišlo mi divný, že se cejtím jako kluk, že si všechno představuju jako kluk.“* Deprese a pokusy o sebevraždu ho zavedly na psychiatrii: *„...pak jsem šel nakonec až k té psychiatrice, a ta mi řekla, že nějaká ta transsexualita, že to vlastně jako existuje.“*

Za zásadní zlom ve výpovědích respondentů považuji období, kdy se poprvé zamilovali a začali si uvědomovat, že pokud by mezi nimi a vyvolenou osobou měl vzniknout z jejich úhlu pohledu šťastný vztah, tak by se muselo jednat o jinou formu vztahu než dívka s dívkou, nebo případně dívka s chlapcem. Do dané osoby se podle svých slov zamilovali z pozice muže, a to že zatím neměli mužské tělo, na tom nic neměnilo.

Marcel: *„Já jsem se do ní platonicky zamiloval, a to byl asi ten největší zlom, kdy jsem začal řešit to, jak to se mnou je... Já už jsem do ní byl zamilovanej z pozice kluka, a už jsem v té době věděl, že pokud budeme spolu, tak to určitě nebude tak, že já holka, ona holka, ale že to vždycky bude tak, že já kluk a ona holka, a to se všim všudy, a to znamená, že já právě podstoupím tu přeměnu.“*

Edvard: „*Také se mi líbili kluci, chtěl jsem s nějakým chodit, ale ne jako holka, ale jako kluk... Chtěl bych jít na operaci a mít kluka a nemuset se už nikdy takhle ničít.*“

Robin a Edvard přišli na to, že jsou transsexuální nejdříve ze všech respondentů. Robin také v nejnižším věku (mezi patnáctým a šestnáctým rokem) začal podstupovat hormonální léčbu a ve svých devatenácti letech má po operacích a nyní čeká na nové doklady, v nichž se také úředně stane mužem. Edvard zatím konkrétní lékařské kroky přeměny nepodstupuje, ale ze sociálního hlediska hraje již nyní roli muže, sám o sobě mluví v mužském rodě a lidé z jeho okolí mu v tomto rodě odpovídají.

Marcel, Dan a Jindra s přeměnou začali později, a to z toho důvodu, že k názoru, že takhle již dál žít nemohou, dospěli ve vyšším věku, anebo konkrétně v Jindrově případě kvůli velkým obavám ze ztráty věřících rodičů a přátel. U Jindry je znát velký vnitřní rozpor mezi tím, co chtěl on sám, a tím, co z důvodů náboženského přesvědčení považuje za správné. Nad homosexualitou, nebo dokonce transsexualitou uvažoval jako nad něčím, co bylo v konfliktu s jeho vírou, a proto přestal pravidelná shromáždění navštěvovat. S přáteli ze shromáždění se přestal stýkat sám od sebe, obava ze ztráty rodičů se naštěstí nenaplnila.

Jindra: „*Nebyl jsem v nějaký bublině, že bych o tom [transsexualitě] nic nevěděl. Spíš nějaký to moje: ‚To nejde, co se bude dít?‘ Já vím, co se bude dít, že pro mě to bude lepší, ale že pro rodinu, pro okolí to bude hrozný... Samozřejmě, když jseš nějak vychovaná podle něčeho a něco je správně a něco není správně, tak je v tobě takovej rozpor, jako líbí se mi holky, a co mam dělat, protože to jakoby není správně, dost se to mlátilo a já jsem si říkal, jestli někdy budu schopnej se sebou něco udělat, protože tam bylo spousta lidí, který znam a který mam rád, a že to poškodí všechno...“*

Po uvědomění si své situace znovu nastal čas svěřením se rodičům a svému okolí. Všichni respondenti zažívali obavy z toho, jak to říci a jaká na to bude reakce. Coming out u respondentů probíhal různě. Robin, jelikož nebyl plnoletý, musel dojíždět na sexuologii se svým zákonným zástupcem a potřeboval jeho souhlas k zahájení přeměny pohlaví. Jelikož se nejdříve

dostal na psychiatrii, odkud ho poslali na sexuologii, jeho rodiče tušili, že se s ním něco děje a informaci o stanovení diagnózy a průběhu léčby dostali od lékařů. Robin se tedy „vyhnul“ tomu, že by to svým rodičům musel sám vysvětlovat, vysvětlování ostatním lidem a samozřejmě reakcím, které následovaly, se vyhnout nemohl.

Dan tvrdí, že jeho rodiče coming outem nebyli překvapeni, prý již od jeho dětství tušili, že se jednou něco takového stane, a to z toho důvodu, že se nikdy nechoval a neoblékal tak, jak by dcera měla. Danova matka s ním ze začátku dojížděla na sexuologii.

Obtížnější byl coming out u Marcela a Jindry, kteří se rodičům o svých pocitech předem nesvěřili a první návštěvy sexuologie podnikli bez toho, aniž by to někdo tušil. Oba se rozhodli svěřit nejprve svým sourozencům, kteří to za ně, ať již to bylo, nebo nebylo plánované, řekli rodičům. Edvard se po prvotních obavách také odhodlal svěřit rodičům, jinak by ani nebylo možné, aby ho oslovovali v mužském rodě.

Marcel: „Pak jsem se chvíli odhodlával, jestli tý Fifkový zavolat, a toho kroku nelituju do dneška a jestli tam byl nějaký strach z toho, co bude, to nevím, ale asi jo, protože to znamenalo velký krok ve vztahu k sestře a k rodičům, k okolí ani tolik ne, protože kamarádi byli v pohodě, ty to sice zaskočilo, ale zase s tím neměli takovej problém, jo, zvykali si postupně a pohoda. No, u rodičů, tam je to samozřejmě horší, že jo, tam je to prostě jejich milovaná holčička, voni si malovali, jak si tamhle někoho vezme, jak něco vydědí případně a jak jim povine nějaký vnoučata a já nevím, co všechno, takže tam jsem to vyřešil šalamounsky, řekl jsem to jako nenápadně a takticky sestře a pak jsem na závěr dodal, že by bylo dobrý, kdyby to podsunula našim trošku, abych já to měl snazší tu cestu k nim... Když jsem to řekl našim, tak ty tomu nechtěli nejdřív vůbec věřit, jako jestli to není nějaký muj rozmar, oni maj známýho psychiatra, tak mě k němu poslali, tak jsem si tam sednul, vybalil jsem to na něj, on koukal, nic neřek, no a pak jsem odjel, on jim to vyložil, řekl jim, že to mam v hlavě srovnaný, takže pak už jim asi nezbylo nic jinýho, než to začít vstřebávat.“

Jindra: „Pro mě to bylo hrozně těžký to našim říct, úplně se tak jako otevřít, když jsem se takhle celý ty léta přetvařoval...No půjčil jsem si knížku od Fifkový o transsexualitě, tak jsem to nechal na stole, takže

naši to viděli, no a pak jsem jim to řekl, ale oni už to věděli od ségry, a to je strašný, my chodíme po bytě, teď se tam míváme a oni to ví, a já nevím, že to ví. Táta mi řekl, že to ví od ségry a máma se ségrou brečely.“

Některí respondenti zažívali svůj coming out a první kroky přeměny v době, kdy chodili do školy, jiní tímto obdobím procházeli až v zaměstnání.

Robin: *„Já jsem jim řekl, že chci, aby na mě mluvili takhle [v mužském rodě], anebo ať na mě vůbec nemluví.“*

Marcel: *„Do první práce jsem nastupoval jako Marcela a v podstatě ta přeměna probíhala v té době. Tam jsem musel nahlásit změnu zaměstnavateli a než jsem to stihl, tak už to věděl. Nějak se k tomu dostali mí kolegové a řekli mu to a vedoucí při nějaký příležitosti, když jsem s ním jednal, řekl: ‚Podívej se, jak to je?‘ A já na to: ‚No vidíš, já než jsem ti to stačil říct, tak už to víš.“*

Jindra: *„Já jsem měl papír od Fifkovy, tak jsem mu [zaměstnavateli] to jako řekl, a on říkal: ‚Jo, tak ty jseš transsexuál?‘ A nebylo mi to úplně příjemný, ale pak říkal, že je to jako moje věc.“*

Kromě Marcela nebyl žádný z respondentů následnými reakcemi donucen změnit zaměstnání, nebo školu.

4.3 Reakce okolí na změnu pohlaví

Tato část se nejprve zaměří na reakce v rodině a poté na reakce širšího okolí. Žádný z respondentů se neseťkal s tak negativní reakcí, že by ho rodiče například vyhodili z domova, nebo se s ním přestali bavit, jako tomu bylo v některých příbězích uvedených na webových stránkách Translidé.cz. Rodiče Marcela a Jindry byli touto informací překvapeni, Marcel byl dokonce poslán na psychiatrické vyšetření. Pro rodiče Robina a Edvarda byla diagnóza transsexuality bez pochyb také překvapující, ale zároveň se stala vysvětlením jejich sebedestruktivního chování, se kterým si nevěděli rady. Všichni respondenti získali u rodičů po prvotním překvapení oporu.

Robin: *„Táta, on neřek nikdy ne, ale bylo to furt takový něžný přemlouvání, víš, jako a nechceš si to rozmyslet?“*

Jindra: *„Mamka plakala a táta řekl, ať udělám to, co je pro mě nejlepší, ať se vůbec neohlížím... No a pak ten další měsíc z něj*

vylezlo, že si nemyslí, že je potřeba to řešit až takhle, že znal jednu paní, která byla taková jako rázná, že by o ní někdo mohl říct, že je jako chlap...“

Dan: „Doma to bylo taky v pohodě, mamka se mnou z kraje jezdila na tu sexuologii, i se mnou vybírala jméno, jen byla špatná z těch operací, když jsem šel na ten hrudník, protože babička měla rakovinu prsou.“

Edvard: „Naši byli překvapení, ale nakonec se s tím vyrovnali, i když pořád ještě doufají, že se to třeba časem změní k normálu. Brácha se ke mně chová odtažitěji než dřív, kvůli tomu, že jsem tajně nosil jeho oblečení a taky proto, že nenávidí všechny lidi, kteří se nějakým způsobem liší, hrozně mě to štve, ale možná mu někdy dojde, že se chová jako debil. Jsem rád, že mě rodiče a kámoši berou takového, jaký jsem.“

Reakce širšího okolí záležely například na velikosti místa bydliště. V menších městech to respondenti měli náročnější, protože je tam lidé znali od dětství, a tedy jako dívky. Ve větších městech byli více méně anonymní. Anonymita je pro ně hlavním důvodem k odstěhování se do většího města, ať již ve fázi neutrality, anebo po kompletní přeměně pohlaví. Někteří respondenti se setkali se šikanou a narážkami, jiní se naopak setkali s kladnými reakcemi a přáními úspěchu, aby vše dopadlo dobře. Reakce na přeměnu pohlaví nelze generalizovat, vždy záleželo na kontextu, při jaké příležitosti a hlavně komu se respondenti svěřili.

Robin: „Tak jsem jim [spolužákům] to řekl, chvíli teda čuměli, vyptávali se a pak řekli, že jestli někdo bude mít kecy, tak mu rozbijou hubu, to bylo dobrý. Jo, našli se tam blbečci, který se zasmáli, ale ty si na to časem zvykli a pak se mnou jednali normálně. No a je jasný, že ze začátku nevěděli, jak mi mají říkat, tak to se všechno ustálí časem, tak voni si zvyknou a teď i co jsem koukal, tak voni i zapomínaj na to, že já vlastně jsem to, co jsem, že se ke mně chovaj, jako že jsem prostě kluk.“

Jindra: „Jednou, to byla dobrá kámoška a nějak jsme si psali a já jsem jí to řekl přes ICQ a ona mi napsala velkejma písmenama: ALE JEDNOU JSEŠ PROSTĚ HOLKA.“

Dan: „Jsem furt v tý samý práci, jako dlouho jsem o tom přemýšlel, že to budu měnit, ale nikdo mi tam nešikanuje, nikdo si ze mě srandu nedělá, tak nemam důvod, proč bych to měnil, jsem tam spokojenej.“

Marcel: „Akorát možná ze strany kolegů, který jsou víc na ženský, tak se na mě koukali jako na lesbu. Jo, protože, když holka vypadá krátký vlasy a voblíká se neutrálně, anebo jako do klučičího, tak ho považují za lesbu... Bylo to stejný, protože já jsem vlastně byl pro ně pořád ženská.“

4.4 Děláním genderu před přeměnou, v jejím průběhu a po ní

První část této podkapitoly se věnuje tomu, jak respondenti působili na své okolí ještě před tím, než si uvědomili, že jsou transsexuální. Druhá část se zabývá strategiemi děláním genderu v průběhu a po dokončení přeměny pohlaví. Jindra, Marcel, Edvard i Dan tvrdí, že je neznámí lidé často považovali za chlapce ještě před tím, než se sami rozhodli pro přeměnu pohlaví. Žádnému z nich nevadilo, když se někdo „spletl“ a oslovil je v mužském rodě. Pokud se dnes někdo splete a omylem je osloví v ženském rodě, našťve je to. Marcel považoval za zábavné, že si o něm lidé mysleli, že je muž, a když k takové situaci došlo, ukazoval svůj občanský průkaz, aby se prokázal jako žena a následně se bavil reakcemi lidí, kteří se spletli.

Marcel: „Co se týká těch fyzickéjch záležitostí, tak v podstatě nic, prsa mi vyrostly, ale protože jsem v podstatě drobnej, tak to nebylo nic extra, takže stejně, když jsem se někde objevil, tak si nikdo nemyslel, že jsem holka, takže všichni mě měli za kluka, já jsem si z toho dělal legraci, všem jsem ukazoval občanku, oni mi nevěřili, a když jsem se dostal do toho věku těch osmnácti, tak začínáme chodit do hospody, do různých klubů a diskoték a podobně, takže v podstatě, tam to bylo takový, že jsem se tím náramně bavil, že jsem vytasil občanku a voni na to koukali, jednak kolik mi je, jednak, že nejsem kluk, ale holka, takže to bylo super.“

Edvard: „Lidé, kteří mě potkávali na ulici, si mě často, i přes mé jemné rysy, pletli s chlapcem a mě to ani v nejmenším nevadilo.“

Dan a Jindra se díky svému vzhledu také dostávali do situací, v nichž byla zpochybňována jejich ženská pohlavní identita, a to v době, kdy ještě nepodstupovali žádné konkrétní kroky přeměny pohlaví. Následující úryvky z rozhovorů ilustrují, jakým způsobem byli konfrontováni s „hlídáním“ genderových hranic při běžných každodenních interakcích.

Dan: „*Já jsem měl spíš problém, to mi bylo 16, tak jsem šel na veřejný záchodky a šel jsem na ženy a paní mi povídá: ‚Ne, ne, ty jdeš vedle.‘ A já povídám: ‚No ne, já jdu správně.‘ A ona: ‚Ne, ne, vedle, já tě sem nepustím.‘“*

Jindra: „*Jsem šel jednou do bazénu, jsem byl oblečený a ta paní: ‚To je dámská šatna!‘ A já na to: ‚Já vim.‘“*

I přes to, že si z hlediska svého biologického pohlaví v obou případech vybrali „správné“ místo, ostatní o tom pochybovali, a mnohdy je tam ani nepustili. V té době byly biologicky ženami, ale do kategorie žen vizuálně nezapadaly, a tak byly jako ženy vystavovány nepříjemným podezřívavým situacím, ve kterých musely svoji ženskost obhajovat. Respondenti neparticipovali na dělení ženského genderu, který by byl ostatními jednoznačně rozpoznán, a proto byli ostatními považováni za muže. Genderové rozdíly, dle kterých rozlišujeme ženy od mužů, nebyly pro ostatní na základě biologického pohlaví rozpoznatelné. V silně genderovaných situacích se projevilo, jak na genderových rozdílech lpíme, a jak jsou v každodenním životě důležité.

Jindra ze začátku lidem, kteří ho považovali za muže, říkal, že je žena, ale omluvné reakce, které následovaly a strhávaly pozornost dalších lidí, mu tak vadily, že s tím přestal a neřešil, zda ho někdo oslovil v mužském, nebo ženském rodě. Jindra v následující pasáži popisuje, jak později dělal vědomě svůj gender tak, aby byl osloven určitým způsobem, a dále popisuje reakce lidí, kteří zjistili, že to, jak na ně působí, se neshoduje s jeho biologickým pohlavím.

Jindra: „*Táta mi taky říkal, že když někam přišli, tak jim řekli: ‚Jé, vy máte krásnýho syna.‘ A naši na to: ‚To je dcera.‘ Tak já jsem nikdy nevypadal vyloženě jako holčička, možná, když jsem byl fakt úplně maličkej, no ty vlasy jsem si nechal stříhat nakrátko, a on si myslel, že tím, že si mě ty lidi pletli, tak že proto jsem se rozhod, to udělat, to je ale blbost, já jsem se snažil, tak vypadat, o to mi šlo, já jsem tak vypadal, a oni mě tak oslovili a pak, když to jako zjistili, tak to bylo: ‚Ježiši, promiňte...‘ Pak jsem pracoval na poště, tam jseš pořád mezi lidma, a taky se pletli a někdy jsem je přitom i nechal, protože jsem neměl potřebu, na to: ‚Jé, promiňte!‘ Aby řvali na celej barák...“*

Robin sice vzdoroval proti dlouhým vlasům a dívčímu oblečení, ale až do chvíle, v níž si uvědomil, proč mu to vadí a že s tím musí něco dělat, vypadal jako dívka.

Robin: *„Ve škole, jsem furt nosil kalhoty, ale furt to bylo holčičí.“*

Od okamžiku, kdy si respondenti buď sami, anebo po konzultacích na sexuologii uvědomili, jak to s nimi ve skutečnosti je, začali na své okolí působit více mužsky. Například Robin si hned ostříhal vlasy nakrátko, ze svého šatníku vyřadil všechno dívčí oblečení, které nahradil chlapeckým a začal chodit do posilovny. Těmito kroky respondenti vědomě upravovali svůj fyzický vzhled, aby nebyl v rozporu s jejich genderem a vytouženým pohlavím.

Robin: *„Do 14 asi, no a pak začneš měnit tu image právě, nejdřív se oblíkáš tak, jak ostatní, protože nechceš, aby si lidi mysleli, že jseš divnej, no ale je to hrozná přetvářka. A taky jsem měl kluka, to aby na tebe lidi nečuměli, hele nemá kluka... Pak jsem se rozhod, všechno jsem vyházal, úplně s chutí jsem to vyhazoval, a začal jsem nakupovat věci prostě klučičí, vostříhal jsem se nakrátko, a už jsem se začal měnit postupně.“*

Na těchto pasážích se potvrzuje to, co tvrdí Dozier [2005: 301], a to že nejdůležitější ke správnému zařazení lidí do jedné ze dvou kategorií je fyzický vzhled. Krátké vlasy a mužské oblečení vedly ve většině případů k mužskému oslovení.

Robin: *„Co jsem si vlastně ostříhal ty vlasy, tak mi začali říkat jako klukovi, kolikrát jakoby přemejšleli, když jsem měl někde dát občanku, tak na to jméno čuměli. Kvůli tomu mi to změnili na neutrální.“*

Neutrální jméno se během přeměny pohlaví používá k usnadnění počátečních fází přeměny. Přesto se respondenti dostávali do situací, kdy byla jejich identita zpochybnitelná. Vzhledově již vypadali jako muži, hlas jim již zhrubnul, mluvili o sobě jako muži až najednou nastala situace, ve které například potřebovali použít doklad totožnosti, v němž sice bylo jméno v rodově neutrálním tvaru, ale v následujících kolonkách byly informace – pohlaví F, rodné číslo v ženském tvaru a stav svobodná.

Jindra: „Před pár dny, mi přišla občanka, tam je změna jen toho jména, protože můžeš tam mít M, až když nemáš spodek, takže zrovna teďka jsem chtěl rejstřík trestů a ona to tam vyplňovala podle té občanky, a teď tam měla to rodné číslo, a teď jí to nešlo překliknout na toho muže, tak volala kolegyni, tak já říkám: ‚No, já jsem furt žena.‘ Ještě mi taky něco přišlo poštou na to starý jméno: ‚Ale tady je Jitka.‘ A já na to: ‚No, to jsem pořád já.‘ Ta paní na té poště na to koukala, chudák, lidi to mate.“

Robin: „Když jsem byl na rentgenu, tak právě vylezla paní a ptala se: ‚Vy máte sestru?‘ A já říkám: ‚Ne,‘ a teď se mi nechtělo to tam říkat, protože tam byla plná čekárna lidí. A ona na to: ‚To je divný‘ a odešla, tak jsem za ní utíkal a řekl jsem jí, že procházím změnou pohlaví, a že to jsem já... Takže já kamkoliv chodil, tak oni mi říkali, no počkejte, to je nějaký divný, já tady mam, není vaše sestra, víš, a to moje jméno. A já říkám ne, to jsem já, já procházím změnou pohlaví a oni pardon a přepíšou si to...“

Coming outem procházeli s nezměněným hlasem a než začaly působit hormony, bylo toto období pro respondenty těžké. Je zajímavé, že mluvení o sobě v mužském rodě bylo ze začátku náročné i pro samotné respondenty a nejen pro jejich okolí. Vysvětlují to tím, že byli celý svůj dosavadní život zvyklí o sobě mluvit v ženském rodě, a proto bylo náročné najednou mezi rody „přepnout“ a používat jen rod mužský. Mluvit o sobě v mužském rodě tedy začínali pomalu, prvním krokem bylo vynechávání osoby při mluvě a používání středního rodu. Postupně se tímto způsobem dopravovali až k mužskému rodu. Vše, co dosud prožili, nyní vypráví bez jakýchkoliv problémů v mužském rodě, a tak lidé se kterými přicházejí do styku a kteří o jejich přeměně pohlaví neví, nemají důvod pochybovat o jejich identitě.

Robin: „Když o sobě celý život mluvíš jako holka, i když je ti to třeba nepříjemný, spíš to bereš jako samozřejmost, tak je pak hrozně těžký začít o sobě mluvit jako o klukovi.“ „Ale vždyť je to přece to, co jsi chtěl.“ „Já jsem to chtěl, ale je to těžký, je to nepříjemný, že prostě, jak na to nejseš zvyklej, víš, třeba v duchu si mluvíš o sobě jako o klukovi, ale navenek, jako na tu veřejnost je to těžký.“ „A hlas už se ti měnil?“ „Ne vůbec, takže on [kamarád FtM] mi s tím pomáhal, takže jsem nejdřív o sobě začal mluvit jako ve středním rodě před všema, abysme si na to všichni zvykli, no a pak on se mnou už mluvil jako s klukem, a mě to přišlo taky divný, jako zvláštní, já jsem to prostě chtěl, ale přišlo mi to divný. No a on na mě

mluvil jako na kluka a já už jsem si na to postupně začal zvykat, ale je to hrozně těžký.“

Jindra: „Já jsem se snažil najet na to, co nejdřív, ale ze začátku to bylo těžký, než začnou ty hormony, taky než se zastaví ta měsíční radost... No nejistota, že je to na mě strašně vidět.“

Marcel: „Určitě jsem se cejtil líp, když jsem mohl o sobě mluvit v mužskym rodě, potom už jo. To se všechno vlastně zlomilo v době, kdy jsem se začal stýkat s tím vnějším světem, ne jenom se známejma, s přátelema, v práci, ale tohle, to bylo spíš jako po barech a potom právě ve styku s tím zaměstnavatelem, tak to bylo takový, že člověk cejtil, že to jako sedí.“

Jedna věc je začít mluvit o sobě v mužském rodě sám. Druhá věc je, aby se s tím okolím srovnalo a také v interakcích používalo mužský rod. Rodiče téměř všech respondentů s používáním mužského rodu začali brzy poté, co je o to jejich děti požádaly. Jen v Marcelově případě tento proces ještě nebyl zcela dokončen, a to i přes to, že od jeho coming outu a kompletní přeměny pohlaví uběhlo již více než osm let.

Marcel: „Asi je to pro něj [otce] prostě těžký, nicméně, když spolu mluvíme, tak já s ním mluvím v mužskym rodě, protože si myslím, že když budu na něj takhle mluvit, tak mu to budu do tý hlavy furt hučet a on mi bude muset odpovídat... Ale když mi odpovídá, tak mi odpovídá v podstatě v neutrálním, jako že to tam prostě nezmiňuje, že to polyká, takže, když něco neslyší, tak řekne jako: ‚říkal_s,‘ ale přitom tam ten konec jako ještě někde zmizí... Ale to mu nemůžu zazlívát, že jo, i když je to těch osum let, tak prostě to nejde. Nicméně ségra mluví se mnou v mužskym rodě v podstatě od uplnýho začátku, no a máma, tak ta si zvykla poměrně dost rychle oproti tátovi, asi po čtyřech letech, tak taky jí to ujede, ale určitě je vidět, že na tom velice zapracovala.“

Během hormonální léčby probíhají operace nutné k přeměně pohlaví. Před těmito zákroky se FtM většinou snaží zamaskovat znaky ženského těla. Mezi maskovacími metodami se u respondentů objevilo nošení volného oblečení - hlavně košil a mikin, hrbení se, aby prsa nebyla tolik nápadná, dále stahování hrudníku pomocí obvazu či speciálního stahováku, anebo nošení jen sportovních typů podprsenek. Někteří z respondentů nosí například do plavek protézy imitující penis.

Robin: „*Já jsem si to teda stahoval ze začátku obvazem, a to bolí šíleně, nemůžeš v tom dechat, ale je ti to jedno, nejde to vidět, že jo, furt se kontroluješ, jestli něco nejde vidět...*“

Dan: „*Tak když jsme jezdili k moři, tak já jsem měl takovej stahovací obleček a protézu na běžný nošení - imitaci penisu, tak to jsem tam normálně nosil. Ale nevyslíkal jsem se, koupal jsem se v kraťasech a tričku.*“

Respondenti tvrdí, že se nikdy nezajímali o to, které orgány jim budou během gynekologické operace odebrány. U odstranění prsou je zajímavé, jak se respondenti vyrovnávali s následnou bolestí. I přes to, že se jedná o velmi bolestivý zákrok, těšili se na něj, a bolest pro ně byla, dalo by se říci, příjemná, protože si byli vědomi toho, že se jejich tělo vzhledově přiblížilo k tomu mužskému.

Robin: „*Pak, když mi to vzali, tak to bylo dobrý, teda hrozně to bolelo, to hrozně bolí, ale už to nebylo vidět.*“

Nejen oblečení, účes a mluvení v určitém rodě jsou metodami dělání genderu, jako důležitý se ukázal i styl chůze. Na podobné mechanismy ustavování genderu poukazuje také Garfinkel [1967]. Mezi Agnesininy metody vytváření ženství patřilo mluvení o sobě v ženském rodě, ženská vizáž, soukromé tělo a s ním se pojící osobní minulost ve všech aspektech zvýrazňující femininitu a vymezující se vůči maskulinitě.

Robin: „*Vzhledem a je to taky podle toho, jak chodíš.*“ „*Takže si začal nějak vědomě měnit tu chůzi?*“ „*Ne, nesnažil jsem se vůbec, já už jsem to tak všechno prostě měl i tu chůzi, jediný, co jsem se snažil, bylo chodit rovně, protože já, jak jsem měl ještě ty prsa, tak jsem se naučil hrbít, jako prostě skrejvat to. Takže jsem se pak snažil chodit rovně.*“

Během schůzek jsem se setkala s různými formami společenského chování, které se projevovalo od toho, že jako muži vstupovali do restaurace jako první, až do pomoci s oblečením kabátu při odchodu z restaurace. V jednom případě mi například servírka přinesla jiný nápoj, než který jsem si objednala. Když jsem si toho všimla, chtěla jsem jí to jít říct, přičemž mě respondent předběhl a donesl to, co jsem měla objednané. Považovala jsem

za správné, že za respondenty alespoň zaplatím útratu, když byli tak ochotní a věnovali mi svůj čas, což však oni považovali za nepřípustné. Tato krátká pasáž se sice může na první pohled jevit jako nadbytečná a možná dokonce jako nehodící se do bakalářské práce, já ji však považuji za důležitou, protože právě v těchto situacích, které během rozhovorů nastávaly, dělali respondenti svůj gender.

4.5 Co dělá z mužů muže

Jak již bylo popsáno v teoretické části práce, pohlaví je jedincům připsáno od narození, stále častěji dokonce již v prenatálním období, a ve společnosti, v níž žijeme, se automaticky předpokládá, že gender osob vyplývá z tohoto biologického pohlaví daného při narození. Vypadá to tedy, jako by pohlaví předcházelo genderu, a jako by tyto dvě charakteristiky byly esenciálně spojené. V datech se však objevil zajímavý aspekt. Respondenti nepovažují mužské pohlavní orgány za primární znak mužství. Důležitější je pro ně například to, jak se oni sami ve srovnání s biologickými muži umějí chovat k ženám a jak by se dokázali postarat o rodinu. Svým chováním nejen ve vztahu k ženám dělají svůj gender, a ten jim pomáhá vytvářet a posilovat představu přítomnosti pohlaví.

Robin: *„Mě vždycky říkala moje bejvalka, že já s tím mym kamarádem jsme mnohem víc chlapi než všichni ostatní. Co dělá chlapa chlapem? Podle mého názoru chlapa chlapem dělá to, jak se umí chovat k ženský, a to jak se dokáže postarat o svojí rodinu, žádný koule nic.“*

Marcel: *„Penis pro mě není tím znakem mužství, já to svoje mužství jakoby nevidím v tomhleto konkrétním, takže nemám ani potřebu si někde něco shánět, nosit to v kalhotách a nezvyšuje to můj pocit jakoby více-mužství, jo... No mužství pro mě je určitě to, aby ten chlap byl ve vztahu k ženský vždy oporou, aby byl galantní, aby byl empatickej, aby vyloženě nebyl nějaký jako maskulinní jako třeba agresivní, nebo nabušený, nebo šovinistický třeba, takže pro mě vlastně mužství je něco jako ženství, akorát v té podobě, že má prostě schránku chlapa.“*

Pohlaví jako takové ve většině případů považovali za významné spíše kvůli pohledu partnerky na jejich nahé tělo. Nepřítomnost penisu většinou nepovažují za bariéru intimního kontaktu, ale nahlíží na ni jako na otázku zvyku.

Jindra: *„Tak samozřejmě, vizáž hraje roli, ale víc záleží na tom, jaký ten člověk je, takže nějaký to, že něco nemá, jo, je to jen otázka zvyku.“*

Dan: *„Jako kamarád mi řekl, že si nikdy nebude připadat jako opravdovej muž, protože nemá penis. Já si myslím, že o tom to není, hlavní je, si to urovnat v hlavě, v tom mozku. Jako jestli mam, nebo nemam penis, to záleží na tom, jak se k tomu postaví spíš to okolí nebo partnerka.“*

Marcel: *„Já myslím, že to je čistě při tom milostným aktu jen prostě ten pohled, že jí asi furt, jak bych to řekl, vyvede trošku z rovnováhy, třeba řekněme, ale jinak mě prostě furt bere jako chlapa. Asi tam ještě funguje, jako když jsme před sebou svlečený, jako taková nesmělost, ne nesmělost, prostě, že by možná pro ni bylo snazší, kdybych přece jen na tu faloplastiku šel a už jí nic nepřipomínalo to, že jsem byl kdysi dávno ženská. Je asi trochu rozpačitá z toho, když mě vidí nahatýho, ale to je otázka zvyku.“*

Jeden z respondentů sice také nepovažuje penis za znak mužství, ale zároveň tvrdí, že mu vadí, že penis nemá, a to mu nevádí ani tak kvůli partnerce, jako kvůli sobě samému. Trápí se tím, že nemůže močit vestoje, že se nemůže stát otcem vlastních dětí, a že nemůže provozovat pohlavní styk tak, jako biologičtí heterosexuální muži.

Robin: *„Jako já jsem nešťastnej, že to není úplně tak, jak to má být, že jako nemůžu mít dítě, že na ten záchod prostě nemůžu furt chodit, ale i ten pohlavní styk mě sere.“*

Žádný z respondentů zatím nepodstoupil faloplastiku, i když nad ní občas uvažují. Většina respondentů má kamarády, kteří tento zákrok podstoupili, a protože měli možnost vidět výsledek operace a bavili se o problémech, které s tím dotyční mají, tak jsou od této operace odrazeni. Faloplastiku považují jen za další zásah do svého těla, který navíc nemá žádný význam.

Robin: „*Já tady na to nechci jít, protože jsem to viděl naživo od toho kamaráda, kterej už měl po tom, a s tím jsou hrozný problémy, buď se ti to nemusí vůbec uchytit, nebo pak čůráš šejdrem, je to hrozně složitá operace. To je prostě o ničem, to je kus masa, kterej ti tam visí, jako můžeš s tím dělat všechno, ale nedělá to to, co má. Vlastně nic ti nevystříkne, nepostaví se to, to je furt tvrdý, voni ti tam daj výstuž...*“

Marcel: „*Shodli jsme se na tom, že by to stejně bylo k ničemu, protože ten implantát je stejně jakoby nefunkční... A nevím, jestli bych byl schopnej z toho něco mít, z nějakýho toho našeho milostnýho života a na takovouhle nejistotu je to dost velkej zákrok... A strašně dlouho se to hojí a vypadá ta rána dost špatně a z tohohle důvodu jsem řekl, že to jako k ničemu nepotřebujeme.*“

Dan: „*Jako někdy mam období, že bych to hrozně moc chtěl, ale pak mi kamarádi pošlou fotky a říkám, že tohle ne, že tohle mi vadí, i když se mi dělaj jen malý jizvičky, tak tohle je moc. Spíš je tam asi problém ta partnerka, jak to přijme, prostě někoho si najít, kdo to bude akceptovat.*“

Mí respondenti na jedné straně narušují představu, že gender je spojený s pohlavím. I přes to, že nepodstoupili faloplastiku, a tudíž nemají penis, o jejich mužství v každodenních interakcích nikdo nepochybuje. Vzhledově vypadají jako muži, oblékají se jako muži, mluví mužským hlasem a mluví o sobě v mužském rodě, ostatní jim v mužském rodě odpovídají, a tím svoje mužství před ostatními ustavují. To, že něco pod oblečením mají, nebo naopak nemají, nikdo neví, a co je důležitější, lidé kteří s nimi přicházejí do styku, ani nepřemýšlí nad tím, že by neměli mít penis a automaticky ho u nich předpokládají. Svě mužství považují za vrozené, jen jejich tělo vypadá trochu jinak. Svým jednáním nenarušují binaritu genderového řádu, cítí se být muži a chovají se tak, aby o jejich mužství nikdo nepochyboval. Dojmem, kterým na lidi působí, nijak nevybočují z představ o maskulinitě.¹⁵

¹⁵ Po skupinovém setkání u MUDr. Fifkové jsem dospěla k závěru, že MtF se musí více snažit a více pracovat na děláním genderu, aby byly ostatními bez pochyb vnímány jako ženy. V teoretické části se zmiňuji, že někteří FtM žijí ve své vytoužené roli již před příchodem k sexuologovi, což v opačném případě tak jednoduché není. Během skupinového setkání se mimo jiné řešily pochybnosti o sobě jako o ženách, zda jsou dostatečně atraktivní a zda nemají podstoupit další plastické operace a podobná témata, která se během rozhovorů s muži nevyskytovala, protože oni o sobě jako o mužích nepochybovali. V rozhovorech se mí participantů také zmiňovali, že i přes to, že nemohou mít plně funkční penis, je jejich typ přeměny lepší a v reálném životě snazší než ten druhý.

5. Závěr

Hlavním cílem této bakalářské práce bylo poznat metody dělání genderu transsexuálních osob. V jednotlivých kapitolách jsou rozebírány různé aspekty týkající se transsexuality. Práce čtenáře nejprve obecně seznamuje s transsexualitou, poté se jí snaží zařadit do kontextu binárního genderového řádu a nahlédnout na ni z perspektivy etnometodologického přístupu doing gender.

V metodologické části práce je jednak popsán výběr zvoleného tématu, etické aspekty a metodologie výzkumu, a jednak jak a s kým byly rozhovory provedeny.

Analytická část prostřednictvím konkrétních úryvků z rozhovorů přibližuje čtenáři životní příběhy respondentů a dále se je snaží zasadit do kontextu toho, co o genderu víme z teoretické části práce. V jednotlivých podkapitolách analytické části práce jsou prezentovány dílčí závěry vztahující se ke konkrétním tématům. Pro lepší přehlednost se je na tomto místě pokusím shrnout. Respondenti o sobě hovoří jako o mužích, své mužství přirozeně pociťovali již od dětství, což se projevovalo specifickou preferencí hraček i oblečení. Od svého dětství narušovali představu o spojenosti genderu a pohlaví, představy o vrozené maskulinitě však nenarušovali. V současné době binaritu genderového řádu nenarušují, protože se chovají tak, aby byli ostatními bez pochyb vnímáni jako muži. Prezentace genderu byla u respondentů prováděna skrze fyzický vzhled, jemuž dominovaly krátké vlasy a pánské oblečení. Respondenti si během fází přeměny pohlaví vypracovali jednak maskovací techniky, kterými se snažili zakrýt ženské rysy, a jednak praktiky, kterými zdůrazňovali své mužství. V tomto ohledu byl významný sport, a to hlavně posilování. K formální změně jména byla přidána každodenní mluva v mužském rodě, která byla užíváním hormonů postupně zdokonalována. Jak vzhledově, tak ani svým jednáním respondenti nenarušují tradiční představy o maskulinitě, během rozhovorů se chovali v souladu s tím,

jak je dle norem společenského chování pro muže v interakci se ženou vhodné.

Dle mého názoru bylo v této bakalářské práci dosaženo stanovených cílů. Za hlavní limit považuji to, že se mi pro rozhovory podařilo získat jen participanty, kteří již prošli, nebo právě prochází přeměnou FtM a žádné participantky MtF. Do dalšího výzkumu by bylo vhodné sehnat také respondentky procházející přeměnou MtF a porovnat jejich praktiky dělání genderu s FtM.

6. Seznam použité literatury

- Analýza situace lesbické, gay, bisexuální a transgender menšiny v ČR. 2007. [online] [cit. 08. 10. 2012]. Dostupné z: http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/vybory/sexualni-mensiny/ANALYZA_final.pdf.
- Bláhová, Vendula. 2010. „Schütze: Místo narativního interview v metodologii sociálních věd.“ *Internetový politologický časopis e-Polis* [online] [cit. 03. 03. 2013]. Dostupné z: <http://www.e-polis.cz/recenze-knih/484-schutze-misto-narativniho-interview-v-metodologii-socialnich-ved.html>.
- Connell, Bob. 2002. „Hegemonic Masculinity.“ Pp. 60-62 in Stevi Jackson, Sue Scott (eds.). *Gender a Sociological Reader*. London: Routledge.
- Deutsch, Francine M. 2007. „Undoing Gender.“ *Gender and Society* 21(1): 106–127.
- Dozier, Raine. 2005. „Beards, Breasts, and Bodies: Doing Sex in Gendered World.“ *Gender and Society* 19 (3): 297-316.
- Fausto-Sterling, Anne. 2000. *Sexing the Body*. New York: Basic Books.
- Feinberg, Leslie. 2000. *Pohlavní štvanci*. Praha: G plus G.
- Fifková, Hana. 2002. „Základní etapy procesu přeměny pohlaví.“ Pp. 43-51 in H. Fifková, P. Weiss, I. Procházka, L. Jarolím, J. Veselý, V. Weiss (eds.). *Transsexualita diagnostika a léčba*. Praha: Grada Publishing.
- Fifková, Hana. 2006. „Teď jsem to konečně já.“ *Česká televize* [online] [cit. 07. 10. 2012]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10095359176-ted-jsem-to-konecne-ja/306295350170003/>.
- Fifková, Hana. 2008. „Základní etapy procesu přeměny pohlaví.“ Pp. 77-84 in H. Fifková, P. Weiss, I. Procházka, P. T. Cohen-Kettenis, F. Pfäfflin,

- L. Jarolím, J. Veselý, V. Weiss (eds.). *Transsexualita a jiné poruchy pohlavní identity*. Praha: Grada Publishing.
- Gagné, Patricia, Richard Tewksbury, Deanna McGaughey. 1997. „Coming out and Crossing over: Identity Formation and Proclamation in a Transgender Community.“ *Gender and Society* 11(4): 478-508.
- Garfinkel, Harold. 1967. *Studies in Ethnomethodology*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, Inc.
- Chase, Susan E. 2005. „Narrative Inquiry Multiple Lenses, Approaches, Voices.“ Pp. 651-679 in Norman K. Denzin, Yvonna S. Lincoln (eds.). *The Sage Handbook of Qualitative Research*. United States of America: Sage Publications, Inc.
- Johanka. 2003. „Malý průvodce matrikou pro TS osoby.“ *Translidé* [online][cit. 05. 11. 2012]. Dostupné z: <http://www.translide.cz/matrika>.
- Kadlecová, Klára Anna. 2009. „Komplexní hlasová péče u transsexualismu MtF (male to female).“ [online] [cit. 26. 02. 2013]. Dostupné z: <http://zpev.webnode.cz/mtf/>.
- Kando, Thomas M. 1972. „Role Strain: A Comparison of Males, Females and Transsexuals.“ *Journal of Marriage and Family* 34(3): 459-464.
- Kessler, Susanne, Wendy McKenna. 1978. *Gender: An Ethnomethodological Approach*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Linková, Marcela. 2002. „Sociologické aspekty.“ Pp. 118-122 in H. Fifková, P. Weiss, I. Procházka, L. Jarolím, J. Veselý, V. Weiss (eds.). *Transsexualita diagnostika a léčba*. Praha: Grada Publishing.
- Marešová, P., B. Sehnal. 2008. „Operace na vnitřních ženských pohlavních orgánech u FtM.“ Pp. 101-103 in H. Fifková, P. Weiss, I. Procházka, P. T. Cohen-Kettenis, F. Pfäfflin, L. Jarolím, J. Veselý, V. Weiss (eds.).

- Transsexualita a jiné poruchy pohlavní identity*. Praha: Grada Publishing.
- Marini, Margaret Mooney. 1990. „Sex and Gender: What Do We Know?“ *Sociological Forum* 5(1): 95-120.
- Ondrejka, P. 2002. „Redukční mamoplastika u transsexuálních klientů FtM.“ Pp. 67-72 in H. Fifková, P. Weiss, I. Procházka, L. Jarolím, J. Veselý, V. Weiss (eds.). *Transsexualita diagnostika a léčba*. Praha: Grada Publishing.
- Paulis, P. 2008. „Mastektomie.“ Pp. 103-107 in H. Fifková, P. Weiss, I. Procházka, P. T. Cohen-Kettenis, F. Pfäfflin, L. Jarolím, J. Veselý, V. Weiss (eds.). *Transsexualita a jiné poruchy pohlavní identity*. Praha: Grada Publishing.
- Pechová, O., V. Raichlová, I. Procházka. 2008. „Transsexualita a právo.“ Pp. 141-149 in H. Fifková, P. Weiss, I. Procházka, P. T. Cohen-Kettenis, F. Pfäfflin, L. Jarolím, J. Veselý, V. Weiss (eds.). *Transsexualita a jiné poruchy pohlavní identity*. Praha: Grada Publishing.
- Preves, Sharon E. 2008. „Beyond Pink and Blue.“ Pp. 33-40 in Joan Z. Spade, Catherine G. Valentine (eds.). *The Kaleidoscope of Gender Prisms, Patterns, and Possibilities*. United States of America: Pine Forge Press, an Imprint of Sage Publications, Inc.
- Procházka, I., P. Weiss. 2002. „Pohlavní identita.“ Pp. 13-20 in H. Fifková, P. Weiss, I. Procházka, L. Jarolím, J. Veselý, V. Weiss (eds.). *Transsexualita diagnostika a léčba*. Praha: Grada Publishing.
- Schilt, Kristen. 2006. „Just One of the Guys? How Transmen Make Gender Visible at Work.“ *Gender and Society* 20(4): 465-490.

- Schrock, Douglas P., Emily M. Boyd, Margaret Leaf. 2009. „Emotion Work in the Public Performances of Male to Female Transsexuals.“ *Arch Sex Behav* 38: 702-712.
- Skála, Dušan. 2003. „Tajemství diagnózy F. 64.“ *Translidé* [online] [cit. 06. 01. 2013]. Dostupné z: <http://www.translide.cz/diagnoza-f64>.
- Smejkal, Jan. 2001. „Testosteron.“ *Translidé* [online] [cit. 06. 01. 2013]. Dostupné z: <http://www.translide.cz/testosteron>.
- Šmausová, Gerlinda. 2002. „Proti tvrdošijné představě o ontické povaze gender a pohlaví.“ *Sborník prací fakulty sociálních studií brněnské univerzity* 7: 15-27.
- Toušek, Laco. 2013. „Narativní (biografické) interview.“ *Katedra antropologie FF ZČU* [online] [cit. 03. 03. 2013]. Dostupné z: <http://www.antropologie.org/cs/vyzkumy-a-analyzy/metodologie/76-narativni-biograficke-interview>.
- Transforum, o.s. „Hormonální terapie u MtF.“ [online] [cit. 26. 02. 2013]. Dostupné z: http://www.transsexualita.cz/?page_id=414.
- Veselý, J. 2008. „Rekonstrukce penisu, uretry a skrota.“ Pp. 107-112 in H. Fifková, P. Weiss, I. Procházka, P. T. Cohen-Kettenis, F. Pfäfflin, L. Jarolím, J. Veselý, V. Weiss (eds.). *Transsexualita a jiné poruchy pohlavní identity*. Praha: Grada Publishing.
- Weiss, P., H. Fifková, I. Procházka. 2002. „Diagnostika transsexuality.“ Pp. 27-36 in H. Fifková, P. Weiss, I. Procházka, L. Jarolím, J. Veselý, V. Weiss (eds.). *Transsexualita diagnostika a léčba*. Praha: Grada Publishing.
- Weiss, V., I. Procházka. 2008. „Endokrinologické aspekty a hormonální léčba u transsexualismu.“ Pp. 93-100 in H. Fifková, P. Weiss, I. Procházka, P. T. Cohen-Kettenis, F. Pfäfflin, L. Jarolím, J. Veselý, V. Weiss (eds.).

Transsexualita a jiné poruchy pohlavní identity. Praha: Grada Publishing.

West, Candance, Don H. Zimmerman. 2008. „Dělat gender¹.“ *Sociální studia* 1: 2008.

Wharton, Amy S. 2005. *The Sociology of Gender: An Introduction to Theory and Research.* United Kingdom: Blackwell Publishing.

Zábrodská, Kateřina. 2009. *Variace na gender: poststrukturalismus, diskurzivní analýza a genderová identita.* Praha: Academia.

Zákon o péči o zdraví lidu ze dne 17. března 20/1966 Sb. § 27a. 1966. [online] [cit. 06. 01. 2013]. Dostupné z: <http://home.tiscali.cz/iva.w/zakon%20a%20my.htm>.

7. Přílohy

Do příloh jsem zařadila Topic guide, který jsem měla během rozhovorů po ruce. Jsou v něm témata a možné varianty otázek, jak participanty rozpovídat, pro případ, že by nevěděli, o čem se mnou mají mluvit. Jelikož jsem jako metodu zvolila biografické rozhovory, snažila jsem se do rozhovorů zasahovat co nejméně.

Příloha č. 1:

Topic Guide

- 1) Představení se, představení bakalářské práce
- 2) Získání ústního souhlasu s nahráváním rozhovoru

Rozhovor se nikde neobjeví celý, nedostane se do rukou třetím osobám. Jeho přepis bude využit pouze pro účely analýzy bakalářské práce. V bakalářské práci se sice mohou objevit některé části rozhovoru, ty však nebudou spojovány konkrétně s Vaší osobou.

Pokud na něco nebudete chtít odpovědět, nemusíte odpovídat. Rozhovor můžete kdykoliv bez udání důvodu ukončit.

- 3) Vyprávějte mi prosím o svém životě od dětství až doposud

a. Dětství

Hry: S čím / s kým jste si jako malý rád hrával?

Vrstevníci: Jak jste celkově zapadal do kolektivu?
Chtěl jste se bavit / rozuměl jste si spíše s ostatními chlapci, nebo s děvčaty?

Oblečení: Jak Vás rodiče oblékali? Jak jste se v tomto oblečení cítil?

Školka, škola: Dělení kolektivů na klučičí a holčičí; kam jste patřil?
Kam jste chtěl patřit?

Kdy jste si poprvé uvědomil, že s Vaším tělem je něco v „nepořádku?“ Jak jste na to reagoval, co jste pociťoval?

b. Puberta

Co jste dělal, když u Vás začala puberta? Co pro vás znamenaly fyzické změny, které se začaly s Vaším tělem dít?

V tomto období asi Vaši spolužáci začínali mít nějaké první lásky, jak to bylo se vztahy u Vás?

Jaké jste nosil oblečení, když jste začal dospívat?

c. Přeměna

Kdy jste si uvědomil, že by se mohlo jednat o transsexualitu a rozhodl se s tím něco dělat?

V jaké fázi přeměny v současnosti jste?

Jaké to bylo začít o sobě mluvit v mužském rodě? Jak to šlo Vám osobně a jak ostatním lidem?

d. Reakce

Jak na to reagovala / reaguje Vaše rodina a lidé z nejbližšího okolí? Berou Vás za toho, kým cítíte, že jste? Nebo se s tím vůbec nesrovnali? Stýkáte se stále s těmi samými lidmi, kteří Vás znali ještě před přeměnou? Jaké jsou reakce v práci? Musel jste kvůli přeměně změnit zaměstnání?

Jak se s tím srovnali Vaši rodiče, prarodiče, sourozenci?

Říkají Vám starým, nebo novým jménem? Oslovují Vás ve starém, nebo novém rodě?

Chtějí po Vás „typické ženské činnosti?“ (Např.: umytí nádobí po obědě)

Jak jste se v té době – během přeměny – oblékal? ***Co jste dělal pro to, aby Vás ostatní vnímali jako muže?***

Stalo se Vám někdy, že někdo nevěděl, zda jste muž, nebo žena?

Hormony: změna hlasu, tělesné změny – Vaše vnímání těchto změn

Neutrální jméno, ALE stále F a staré rodné číslo v dokladech. Setkal jste se například na úřadech, nebo při hledání práce s nějakými komplikacemi?

e. Operace

f. Změna jména, rodného čísla, dokladů, dokumentů...

g. Co, nebo kdo je podle Vás žena / muž?

h. Co podle Vás znamená být ženou / mužem?

Máte pocit, že jste v něčem jiný než biologičtí muži?

Máte pocit, že s Vámi okolí zachází jinak jako s mužem, než s Vámi zacházelo jako se ženou? Jsou nějaké situace, ve kterých je podle Vás rozdíl mezi tím, zda jste muž / žena?

Setkal jste se někdy s diskriminací, která by mohla mít souvislost s transsexualitou?

Řekl jste všem ve Vašem okolí o Vaší minulosti? Nebo máte pocit, že do toho nikomu nic není?

i. Vztahy

Máte nějaký vztah?

(Jaké je to, když jste si hledal / hledáte / partnerku? Říkáte hned na začátku, že jste býval ženou...)

j. Budoucnost

Kde vidíte sám sebe za 10 let?

Rodina? Děti?

8. Resumé

This thesis is divided into three main parts; namely a theoretical, methodological and analytical part. The thesis analyses what transsexual people do in order to be recognized as members of the sex category with which they identify themselves.

The data were obtained by using the biographical interviews and were subsequently analysed by using thematic analysis. Interviews were conducted with four people diagnosed with FtM. This thesis also uses information from the fifth participant who refused personal interviews but who agreed with correspondence.

The main aim of this work is to examine the methods of doing gender. The first and the most visible method of doing a specific gender is a physical appearance of a person. The physical appearance includes for example the specific clothes, hairstyle and the way of walking. The next method of doing gender is using a specific gender in the speech throughout all life. That means, that a biography is narrated from the perspective of the specific gender. In this case, they used a masculine gender.

To conclude, the respondents do not disrupt the binary of gender system. They do not want to be somewhere between the borders of two possible sexes. Rather, they do everything to be assumed as members of the sex category with which they identify themselves. There is not anything suspicious on their behaviour or appearance what could indicate that they were not born as biological males.